

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохраняются все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как наименование о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отключайте автоматические запросы.
Не отключайте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

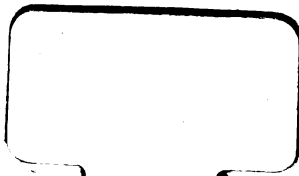
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav 3222.870.15 (4)

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

„ВІСЬМА

УКРАЇНА.“

1906 РІК.

Число 4.

Апріль.

Ціна 30 коп.

ЗМІСТ

4-го числа «Вільної України».

	стор.
За пів дня—нарис. <i>А. Шабленко</i>	5—19
З поезій Тана переклад <i>К. Н—єл.</i>	20—22
Автономія України в світлі «соціально-демократичної» кри- тики. <i>М. П.</i>	23—45
У шахті. <i>С. Черкасска</i>	46
Нова партія. <i>А. І.</i>	47—49
Внутрішній огляд. (I Перед Думою. II Що далі?) <i>С. Та- нта</i>	50—59
Огляд закордонного життя. (I. Азгесіраська конференція. II. Обоніальні услуги. III. Катастрофа в Курієрі. IV. Страйк шахтарів у Франції. V. Страйк шахтарів в Сполучених штатах. VI. Конгреси робітничих пар- тій в Англії. VII. Перемога англійського пролетаріату). <i>П. Понитенко</i>	60—72
Віблиографія: <i>С. П—ра, П. П—ко.</i>	
I. «Перемога кадетів и задачі робочей партії». <i>Н. Ленин.</i>	
II. «Государственная Дума и рабочий класс». <i>П. Орловский.</i>	
III. «Вѣг болше соціально-демократичній!». <i>К. Каутовскій.</i>	
IV. «Забастовки и заработная плата». <i>В. Колобаев.</i>	
V. «Хто з чого живе». <i>Дикштейн.</i>	
VI. «8 годин праці». <i>М. Полуботок.</i>	
VII. «Всенародна установча Рада». <i>Ф. Д.</i>	73—77
Хроніка:	
1. Святкування першого мая за кордоном. <i>М. Г.</i> 2. З'їзди соціально-демократичних партій. 3. В справі федера- тивного сполучення всіх соц.-дем. партій Росії. 4. Швейцарські профес. спілки в справі 8 год. ро- бочого дня. 5. Професіональний рух в Англії 6. Вось- мигодинний робочий день в Англії. 7. «Об'єднувитель- ный» з'їзд Р. С. Д. Р. П.	78—83
Переяска редакції	84
Оголошення	I—IV

„ВІСЬМА

УКРАЇНА.“

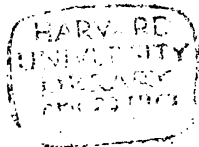
1906 РІК.

ИСЛО 4.

Апріль.

Ціна 30 коп.

Slav 3222.870.15(4)

72 x 2

„ВІЛЬНА УКРАЇНА“

ПОЛІТИЧНО-ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

виходить в останніх числах кожного місяця книжк. в 5—6 аркушів друку. Постійні співробітники журналу: Арабажин К., Бич Л., Вороний М., Винниченко (деде) В., Дорошенко В., Ільченко А., Коцюбинський М., Личко Ів., Леся Українка, Мова Л., Новодворський О., Понятенко П., Петлюра С., Порш М., Стешенко Ів., Тагон С., Ткаченко Микита, Ткаченко Микола (штука), Чацкий М., Чернявський М., Шабленко А., Шадлун М., Ерастов С., та інші. Із-за кордону згодились писати: Гал. (Женева), Ганкевич М. (Галичина), Жук (Батуринський Англія), Кобилянська Ол. (Буковина), Левінський (Галичина), Крєйчі Ф. (Чехія), Немец Антін (Чехія, головний редактор «Prawo Lidu»), Панейко В. (Галичина), Сокуп Ф. Д-р (Чехія), Стефаник В. (Галичина), Шмергаль Б. Д-р (Чехія).

Ціна «ВІЛ. УКР.»: У Росії—на рік 3 карб.; $\frac{1}{2}$ року—1 карб. 80 коп.; в інші держави на рік 5 карб.; на $\frac{1}{2}$ рок. 3 карб. Окрема книжка коштує 30 коп. (без пересилки), коли книжка має не більш 6 аркушів; з побільшенням розміру, ціна окремих книжок відповідно побільшується.

Передплачувати можна:

1) в Петербурзі: в редакції: (Невський пр., 139, п. 60), в книгарні Т-ва «Вольф», (Невський пр., Гостин. двор, № 18), в книгарні «Труд» (Невський, 60), в книгарні В. П. Кранифельд (Англійський пр., 40); 2) в Києві—в книгарні «Київської Старики» (Безаківська, 14) і видавництві С. Компанейца (Крещатик 54); 3) в Харькові—в городській публичній бібліотеці; 4) в Катеринодарі—в книжному кіоску (Угол Красної і Соборної вул.). Окремі книжки продаються по всіх значних книгарнях, а в Петербурзі окрім того ще в кіосках д. Пташнікова і у газетчиків. Книгарні, що будуть приймати передплату, зоставляють за це собі 5% з ціни; за продаж в роздріб книгарям робиться звичайна скидка.

Оголошення приймаються виключно в конторі редакції (С.-Петербург, Невск., 139—60) по ціні: за цілу сторінку 25 карб., за $\frac{1}{2}$ стор.—13 карб., за $\frac{1}{4}$ стор.—7 карб. за кожен раз.

Контора редакції відчинена що-денно з 6 до $7\frac{1}{2}$ годин веч.

Рукописи редакція прохає писати правописом—кулішівкою і лише з одного боку листа. До кожного рукопису повинна бути приложен підпис автора і його адреса.

Не прийняті до „ВІЛ. УКР.“ праці вертаються авторам за їх власний кошт. По 3-х місяцях, коли автор не візьме, знищуються.

На відповіді треба присилати поштові марки.

Відповідальний редактор видавець Антон Шабленко.

УВАГА ДО ЧИТАЧІВ.

З третього числа «Вільна Україна» приняла певний соціально-демократичний напрям. Від третього числа наш журнал стає виразником інтересів робітничої класи. Всі питання сучасної дійсности він буд освітлювати ідеологією цієї класи.

З третього числа **НОВИЙ** склад членів редакційної колегії бере на себе відповідальність за журнал.

4-те число запізнилося випуском через конфіскацію третього числа. Друкується і незабаром вийде п'яте число.

С 27 мая починає виходить

ДВІЧІ НА ТИЖДЕНЬ

українська часопись

*** БОРотьБА ***

Передплата приймається в Києві:

в конторі «БОРотьБИ» (Рейтерська 33, кв. 7) і
в книгарні «Київської старини» (Безаківська, 14).

Ціна на рік—3 карб.;

на місяць—25 коп.

Контора і редакція одчинені од 10 до 2 год.

Редактор-видавець **Микола Стаховський.**

За пів дня.

Нарис.

I.

Миколка несміло відчинив двері в майстерню заводу і здивований, наляканий зупинився біля дверей. Те що він побачив разом вразило його і приголомшило... Механична майстерня гулом гула від безлічи різноманітних машин, станків, котрі разом, наче по наказу якоїсь вищої таємної сили, крутились, совалились, наповняючи страшенним шумом жарке повітря майстерні, проняте горілим маслом і димом. Дрібно стукотіли слісарські молотки, верещали стругальні різакі, скіглили терпуги, сичали, мов роздратовані гадюки приводні реміння, повзучи в гору під саму стелю.

А гень високо під стелею поважно повзав, по прокладених у горі рельсах, здоровенний міст-кран, трясучи своєю ходою всю будівлю майстерні. Кран сей наче те величезне чудовище, про яке розказують у казках, хапав на свій здоровенний гак самі найвелечезні залізні та сталеві штуки і переносив їх хутко, легко, немов соломі, по-над головами людей і по над машинами туди, куди було треба. Майстерня грюкотіла і стогнала... Тисячі різноманітних згуків родились. Тут умірали і знов родились. І хвилювали і висли ті згуки там високо по під шкляною стелею, над головами робітників, котрі немов ті комахи на розруйнованому жиллі, метушилились, лазили проміж станків, допомагаючи їм виповняти свою одноманітну роботу.

Приголомшений, придушений сим незвичайним для нього з'явищем, Миколка стояв на однім місці не мов спалений,

не знаючи, що йому почати. І можеб довго так простояв, колиб білявенький хлопчик його літ не допоміг йому.

— Тобі чого треба?—швидко запитав він Миколку.

— Я на роботу прийшов — одмовив той не зразу і не рішуче.

— А чогож стоїш, гав ловиш? Іди до контори.

— Та я не знаю куди... і... боюсь.—Одмовив Миколка.

— Боїся? Эх ти... Ну, ходім я тебе проведу... Тебе хто бере?

— Дмитро Миронович.

— Ага... сам жидомор—твоя брєнить...

Миколка хотів роспитати у нього де-що про Дмитра Мироновича, щоб знати, що він за чоловік, але хлопчик хутко шмигнув за станок.

— Ну ходи мерщій!—Гукнув він до Миколки. Той не сміливо пішов за ним.

Білявий хлопчик хутко і сміливо пролазив усюди поза купами усякого поділля і по за станками, не вважаючи зовсім на те, що усюди—зо всіх боків—крутились шестерні, свердлики, усякі валки, і сичали приводні реміння і що кожна із цих річей нарізно, що хвилини могла зачепити і покалічити всякого, хто до них наблизиться.

Миколку ж брав острах і він ішов тихо, обережно, не поспіваючи за ним.

Білявий хлопчик иноді зупинявся і показував Микольці де було більш небезпечне місце і де треба було проходити обережно, а потім знов хутко шмигав по за станками.

Миколка, поки вони вийшли на безпечне місце, де вже не було ні шестернь, ні реміння; страшенно стомився. Йому здавалось, що вони за сей час пройшли багато, багато верстов.

— Ось тут контора,—сказав хлопчик,—чекай тут. Майстер мабуть ще не прийшов.

— А звідси ніхто не прожене?

— Ні, ніхто... Тут завше чекають... Ну прощавай, мені ніколи.

— Прощай!..

— А як тебе звати?

— Мене, Миколкою.

— А мене Климом... Я на самосуйці роблю. Побачимось

коли станеш на роботу, промовив він уже на ходу і зник.

Миколка zostався біля контори чекати майстера. Він мав його власну картку для проходу на завод, самого ж ніколи не бачив, але був чомусь то певен, що він його пізнає одразу, як тільки той з'явиться у майстерні.

Великий круглий годинник над конторою показував десятю годину. Миколка чекав уже більше трьох годин. За сей час він встиг придивитись трохи до всього, що діялось навкруги, і йому вже робота майстерні з своїм надзвичайним рухом і гармидером не здавалась чимсь-то таємним і надто незвичайним. Око призвичаїлось, і він почав розуміти де-що. Він побачив, що цілий рядок станків крутить один довголезний вал, котрий крутила не величка, закрита коробкою машинка (що звалась мотором, як він потім дізнався), що від кожного станка тяглись до того валу реміння. І коли треба було, щоб станок ходив, натягали ремінь на колесо станка—шків і станок йшов. Коли ж треба було зупинити, то знімали ремінь, або переводили на холостий шків, і станок стояв. Таємність зникла, zostалась машина, котрою можно було керувати по своїй волі.

Окрім того він побачив, що люде тут, яко люде, мали дуже мале значіння. Робила все машина. Машина свердлила різала залізо завтовшки в добру дриветню, а люде тільки помагали їй—були її прислужниками, її рабами... І вся ся робота біля станків і машин, котра по його розумінню не потрібувала ні знання, ні розуму, здавалась Микольці не цікавою, осоружною і нудною... Йдучи в завод він гадав, що його там будуть учити, як стройть паровози, робить „Лисопеди“ і т. п., і він уже в думках уявляв себе добрим самостійним майстером. Майстером, котрий сам все може зробити: і паровоза, і лисопеда, і самовара, а тут ось тобі... ходи біля машини, та дивись, як вона шматує залізо, та се-ж поденщина...

— І чого вони так стараються? думав Миколка, дивлючись, як старі і молоді, і зовсім хлопці-робітники старанно метушилились біля своїх станків, а де-які навіть підганяли оди другого і лаялись. Не вже їм ненадокучила, не обридла отака одноманітна противна робота?

Ясне, тепле сонце приємно дивилось у майстерню через шклянну стелю на блискучі машини і станки, на людей, котрі зі страху бути голодними працювали без перестану, і здавалось говорило людям: „Раби праці і голоду. Покиньте ви свою нудну не цікаву роботу і йдіть до мене в обійми. Ідіть до мене—я вас обгорну теплом, я вас напою ласкою, я вас навчу шукати щастя справжнього, дійсного щастя, а не того, котре ви даремно шукаєте в праці. Ідіть же, йдіть до мене, раби-робітники!“

І робітники-раби наче почували сей невідомий поклик сонця, іноді з жадобою поглядали на його золоте, ясне проміння і тяглися до нього думками, тяглися душею, тяглися всею своєю істотою, всім почуттям... Але праця, тяжка праця стискала їх своїми міцними кайданами і не пускала від себе.

— Ох і гарнож як на дворі... говорив один хлопчик другому, йдучи з надвору в майстерню—соняшно, весело... так би здається ліг тай лежав увесь день під сонцем...

— Эге!.. Піди ляж, „жидомор“ тебе ляжє... одмовив другий і обидва зникли за станками.

— А що, брат, припіка сонечко! Говорив уже старенький чоловік молодчому, гострючи різак на точилі.

— Здорово брат піджарє—Одмовив той.

— Тепер би де-небудь у садку, у затінку по чарочці,—ловко!..

— Хе-хе. Та ще холодненької скажеш?

— Хо-хо. То чудова штука!..

— Та ще закусити яешнею?

— Фю-фю! Не ти б казав, не я б слухав... Хо-хо-хо!.. Ха-ха-ха... Засміялись вони весело і розійшлись по своїх місцях...

Миколку, що слухав сі балачки і бачив, як грало золоте проміння весняного сонця, на всьому в майстерні, теж потягло на сонце, на волю, на чисте повітря, де немає сього оглашенного лескоту, шуму, сморіду і духоти... І він уже хотів вийти з майстерні, але в сей час з'явився майстер Дмитро Миرونвич, або, як його всі величали—„жидомор“.

Се був не величкий на зріст чоловічок, літ під сорок, трохи горбатий, з сивіючим уже волоссям і ріденькою русявою борідкою. Він ішов з другого кінця майстерні тихо, поважно, гостро поглядаючи на робітників... Майстерові, зустрічаючи його, знімали шапки і кланялись, а він тільки инколи нехотя, наче з горда, кивав у відповідь їм головою.

Миколка побачивши майстера—зостався зовсім не задовольнений ним. Він, дякуючи тому, що про нього так багато всі говорили, що всі його так страшенно боялись, гадав, що се чоловік величезного зросту, з довгелезною чорною бородою, з здоровенними злими баньками і голосом, як у доброго бугая... А тут ось тобі... Він так був захоплений думкою порівняння одного з другим, що навіть не помітив, як майстер підійшов до нього.

— Ти хто такий! запитав він Миколку неприємним скрипучим голосом.

— Я? Миколка!.. Одмовив той трясучись.

— Та ще роззява і дурень, додай!.. сказав він сердито.— Говориш з старшим себе, а стоїш у шапці!

Миколка хутко зняв шапку, сам собі промовив:—і справді жидомор...

— А ще хвалили тебе як путнього!

Буркнув майстер сердито, подивившись на картку і пішов по сідцях на другий поверх, де була контора.

Миколка лишився чекати. Він, бачучи не задоволеність ним майстера, гадав, що його вже не візьмуть на завод і чомусь-то, мимо волі, радів сьому випадку. Але через декілька часу його покликали до контори, дали прийомний квиток і одіслали до лікаря на огляд. Він був прийнятий на завод, але зосталось пройти ще одно митарство.

II.

Біля лікарні, котра була на самому кінці заводського двору, коли прийшов туди Миколка, уже чекало прийому лікаря де кілька десятків робітників. Було між иншим декілько жінок з дітьми. Хворих, котрі прийшли за допомогою лікаря, проміж чекавшими було не більш половини, остан-

ні ж були нові робітники, котрим він був потрібен не яко лікарь, а яко печать до пачпорта... Приложе лікарь до „приймної“ свою руку, будеш робити, будеш мати шматок хліба, не приложе, йди голодувати, а може і старцювати. Предприємцям капіталістам не потрібне хоре тіло, вони купують тільки свіже і міцне.

Прийом тільки що почався. Приймали спершу хорих, котрих хвершал викликав по черзі, як вони були записані. Всі сі хорі люде товклись у прийомній лікарні, у сінцях і на кранку. Хто здоровіший—стояв, а хорі сиділи на лавках, на східцях і прямо на підлозі. Було тут жарко, душно, із лікарні несло якимись вонючими ліками. Миколка поблукав проміж хорими де-який час, але побачивши, що до них—не хорих—ще далеко, пішов геть на подвіря. Всі, що чекали тільки лікарського огляду, були тут. Вони купчилились за лікарнею у холодку, курили і вели балачки. Хоч більшістю вони були не знаємі про між себе, але се не завважало їм ні крихти. Доля рівняла всіх. У всіх їх були одні потреби, одні печалі і одні бажання, і через те вони розуміли один другого і не почували себе чужими... Чекаючі сиділи і лежали купками і по одинцю прямо на землі. Миколка підійшов до одної купки, у котрій йшла дуже жива балачка. Там посеред купки, чоловіка в п'ятнадцять, лежав худий як шкилет робітник літ під сорок з пожовклим, зморщеним лицем і говорив хрипучим, густим басом другому молодчому з лицем послушника з монастиря.

— Ти думаєш вони не розуміють, що ти їсти хочеш? Ого, ще як, брат, розуміють. Вони, брат, свою лінію ведуть знаючи!..

— От, наприклад, у Катернославі—хрипів далі жовтолиций—лопнув бельгієць—дві тисячі робочих, у нас Розенцвейн—півтори, от тобі і три с половиною тисячі... Усім жити нічим, усім їсти хочеться. Отгуть-то нашого брата і ловлють.

— Ого,—ще й як ловлють! Додав уже другий голос з гурту.

— Ти, скажем, одержував два карбованці—говорив він далі,—а тобі карбованця, не хочеш?

— То ще добре... А то за четвертак накланяєшся.

— І так бува... І ти все таки йдеш і робиш, бо погану привичку маєш їсти що-дня...

— О, хо-хо!.. і куди тільки начальство дивиться, важно зітхнувши, промовив молодчий.

— А що тобі начальство наше зробиє?!

— А все-ж таки... заборонить повинні, щоб так не робили.

— Эх ти... довбешка!.. — обурюючись захрипів жовтолиций—оборонців знайшов „начальство“: Ха!.. А що таке наше начальство, скажи мені? Хто вони такі? З'яких людей, як не з таких же шкуродерів, як і наші заводчики, та хвабриканти! Чи може ні, скажеш?

Він хвилювався. В горлі у нього хрипіло, аж клетотіло і він якось незвичайно рвав слова, а іноді, серед балачки капляв глухо, наче бив у дно порожньої діжки.

— Та він може дума, що начальство з неба пада! — пошуткував хтось.

— Мабуть, що так... То тоді краще неліз-би до балачки, а писав-би собі прошеніє до Бога:—так мов і так, Боженька, тяжко жити... пришли янгола на поміч...

Слухачі зареготались.

— А що братці, він правду говоре!.. Обізвався молодий парняга з гурту, насмішкувато підморгнувши товарищам, начальство повинно пеклуватись за нами обов'язково, бо воно від Бога поставлено кажуть.

— Воно й пеклується... Одмовив жовтолиций злістно.—Он як у Катеринославі бастували торік, так воно і квартирі давало (у тюрмі звичайно) і до дому на казенний кошт висилало і все т. п.

— І горіпшками поштувало!—додав знов той же парняга. Всі знов засміялись.

Чоловік з лицем послушника незнав що відповідати.

— Эх ти... розмазня івановна!.. — прохрипів зло жовтолиций, дивлячись йому прямо в лице—а ще на завод лізеш робити... Гнать вас з відси треба в потилицю!..

— Гей хто з прийомними? стройся скоро!—Гукнув хвершал, вибігаючи на егянок. Всі кутко піднялись і посунули до лікарні, де хвершал, як раніш хорих, становив їх в чергу. Жовтолиций чоловік стояв останнім. Миколка, що

забарився трохи на дворі, став позад його. Стоючи біля нього близько Миколка чув, як він важко дихав і як у нього щось хрипіло і клекотіло в середині. Він згадав свого покійного батька, у котрого теж, коли він лежав хорий, так само клекотіло в середині. Від того він і помер. Не вже-ж і сей чоловік помре?—подумав Миколка—а як-же-ж він робити дума?

Хвершал одібрав у всіх картки і помічав номерами. Всім приказано було роздягатись. Ті, що стояли в першій черзі, роздяглись зовсім, а задні поки готувались.

Лікарь, невеличкий на зріст чоловічок, біленький, пухкий, з чубом підстриженим сторчком, як у молоденького лошаčka грива, із такоюж чорною борідкою, сидів за білим столиком і щось писав.

— Давайте!..—сказав він хвершалові через де який час. Почався огляд.

Хвершал підводив кожного робітника до столу. Лікарь дивився у кожного руки, очі, слухав серце і щось писав на картці, котру передавав хвершалові. Хвершал теж робив якусь замітку і віддавав уже тому, кому вона належала, оповіщаючи, годиться, чи не годиться він на роботу в заводі.

Лікарь робив своє діло нудно, одноманітно, але удавав такий вид і так тримав себе, начеб то він робе якусь страшенно велике, всесвітнього значіння, діло.

Він говорив усім: руки, язик, нагнись, не дипи і т. п. нікому не більше не менше. Потім писав на картці і, не промовивши ні жодного слова, брався за другого. І все се робив так, начеб то перед ним були не живі люде, а якісь кукли, котрих треба тільки перелічити, та передивитись, чи не попортились вони за деякийсь час. Дійшла черга до жовтолицеґо чоловіка. Його, як і всіх, він послухав не більше не менше, написав щось на картці і, віддавши її хвершалові, взявся за Миколку.

Кармелюк не гож!.. гукнув хвершал, віддаючи картку жовтолицему.

— Чому-ж то так?—запитав той.

— Тому, що ти хорий.

Що-ж що хорий? Не вік же буду хорити... вилічусь.

— Се не мое діло — одмовив хвершал — тут написано...

Говори лікареві—додав він тихо...

Лікарь уже зкінчив справу з Миколкою і мив руки.

— Господин лікар! будьте ласкаві не пишійте мені, що я хорий.

Лікарь мовчав.

— Господин лікарь—будь ласка!..

— Я напасав, що було треба,—обірвав його лікарь.

— Там написано, що я хорий, а я-ж може поправлюсь.

— Нічого тобі не буде більше.

— Зробіть ласку, господин лікарь. У мене жінка і четверо дітей малих.. треба ж їм їсти щось... Я ж не зовсім хорий... Я робити ще можу...

Голос его почав дріжати... Груди піднімались частіш. Він хвилювався.

— Завод не богодільня—одмовив лікарь—і не може на свій кошт усіх калік содержувати.

Кармелюк разом обурился і почервонів.

— Ага, не може!.. захрипів він. А де я хвороби дістав, як не на вашім заводі? Я до Різдва тут робив—поки не захорів. На вас же анцихрестів робив, а тепер мене не треба?.. Тепер я каліка?

Хвершал злякано дивився то на Кармелюка, то на лікаря і не знав, що йому робити. Миколка трясучись почав одягатись.

— Через кого я каліка? хто зробив мене калікою?—гукав хвилюючись все більше і більше Кармелюк—хто примушував нас по коліна в воді робити, коли тріснув водопровод? Хто не топив майстерню по тижневі? хто, як не ви, христопродавці!..

— Прошу не кричать тут, а то вивести звелю—гримнув лікарь, вийшовши нарешті з свого величнього настрю. Але збентежений і ввесь червоний, з синіми плямами на лиці, трясучись від образи, Кармелюк, не вважаючи на лікаря, вигукував хрипким, болючим голосом, що малось сили.

— Ви грабителі, ви душогуби зробили мене калікою!.. Віпайте вас мало проклятущих!.. І з сим словом він грюкнув з усієї сили кулаком об стіл, заставлений пляшечками з ліками. Де кілька пляшечок упало на підлогу і розбилось.

— Служителя!.. взять його! Хвершал, чого ж ви дивитесь?—Загукав уже перелякано і нервово лікарь, забувши зовсім про свою поважність.

— Ага взяти?... візьми коли зможеш,— уже не тямлючи

себе гукнув Кармелюк і, схопивши дзиглик, на котрому до того сидів лікарь, крутнув ним над головою і шпурнув у лікаря. Лікарь якось ухилився, і дзиглик улучив у шахву з ліками. Розбиті шибки і шклянки від ліків з дзенкітом посипались на під. Хвершал злякано метнувся геть з лікарні. Лікарь теж шмигнув у задні двері, а прислужник, котрий з'явився на поклик лікаря, не знав, як підступити до Кармелюка, бо Кармелюк обурений, з налитими кров'ю очима, котрими поводив наче божевільний, хапав усе, що підверталось йому під руки, і шпурляв, шпурляв у той бік, де стояв раніш лікарь, вигукуючи.

— Бери коли зможеш! бери людодіде! бери!.. Він уже нічого не пам'ятав, нічого не бачив, нічого не чув, він горів помстою і був страшний у сю хвилину.

Миколка на пів одягнений стояв у кутку кімнати, трясучись всім тілом. Він так налякався, що навіть не міг вийти з лікарні, як усі інші. Йому здавалось, що ще хвилину і обурений Кармелюк почне руйнувати навіть самий будинок лікарні, але тут з ним скоїлось щось лихе. Він раптом схопився за груди, охнув, поточився і важко гепнув на підлогу. Чорна кров хлинула разом з горла. Він зблід і зомлів...

Лікарь, хвершал і де кілька прислужників, котрих певно зібрав лікарь, щоб схопити „розбишаку“, не застали уже „розбишаки“ Кармелюка. Перед ними був тільки хорий, безсилий, зомлілий чоловік, котрому жити зосталось де кілька днів, а може і де кілька годин.

III.

Миколка збентежений, розхвилюваний і заплаканий прямував через широкий заводський двір до майстерні. Серце йому щось стискувало, душило {горлянку, гнітило душу. Йому хотілось плакати, плакати голосно, щоб чути було повсюди, щоб знали всі, чого він плаче. Йому було шкода Кармелюка, шкода його жінки, його чотирьох дітей, про котрих він так жалісно говорив лікареві. І злість, не вимовна злість, брала Миколку на лікаря.

— Чого він такий злий? думав він—не вже ж не можна було підписати квітка? Ти, каже, „хорий“, то що з того? ну й нехай би робив до смерті, та годував своїх дітей. Он же

мій батько робив трохи, чи не до останнього тижня. Чого-ж йому не можна було?..

А ще пан-учений, благородний, а каже: „тут не богадільня“. А куди чоловікові діватись, подумав би... Адже Кармелюк тут добув хвороби. Он батько у жида тільки місяць робив а і то, коли лежав хорий, так той прислав йому грошей на ліки. Так той—жид і грошей у нього не стільки, як у заводчика, а сей же багатий, чого ж йому не полікувати чоловіка?... Такі думки рієм плинули в розпаленій голові Миколки, одна за другою, і він боляче, напружено думав, силкуючись знайти відповідь власним розумом на всі сі пекучі, старі, як світ, а для нього нові питання.

Замисленого Миколку заставив прочуматись не звичайний гомін і рух на заводському дворі. Вся левада заводу була запружена робітниками, котрі валом валили із майстерень, купчилися тут на леваді, хвилювались і голосно гомоніли. Видно було, що скоїлось щось надзвичайне. Миколка хутко попрямував до гурту і почав протискуватись у середину, але зробити се йому, невеличкому хлопцеві, було не так то легко. Люди щільно стояли один біля одного і не пропускали. Чорні, з запітнілими мокрими лицами, вони тяглись сами всі туди — до середини, де щось і хтось то говорив, звідки вчувались іноді тільки окремі вигуки: З нас глузують... Нас за людей не лічуть... Ми потребуем... і т. и.

Миколка нічого не розумів. Голова йому запоморочилась від усього, що він бачив і чув сьогодні. Допоміг Микольці Климко.

— Миколка, ти не бачив? — Запитав він, сіпнувши Миколку за рукав.

— Що?

— Хлопця пораненого.

— Ні, а де він?

— Уже до лікарні знесли... На стругальному звівчило.

Так брат і одшматувало обидві руки—страсть.

— Товариші! Я хочу говорити, гукнув хтось дуже голосно з середини гурту.

— На трибуну!—Гукнув хтось шуткуючи.

— На трибуну!—Загукало разом де-кілька чоловік уже серйозно.

Через де-який час трибуна знайплась і на ній з'явився білявенький молодий парняга у робочій блузі.

— Цурка! браво, браво!—Загукало разомъ де кілька голосів.

Той, кого звали Цуркою, повів очима поверх голови слухачів і почавъ:

Товариші! Два місяці поперед, коли ми ставали на роботу після страйку, котрий був завдяки такому же випадкові, як і сьогодні, у нас, між иншимви умовами, хазяїнам підприємцям, була виставлена умова поліпшити загороди біля стонків. Хазяїни згодились і обіцяли через два тижні зробити все, але пройшло з того часу уже два місяці, а з наших домагань ні одного не виконано.

— Эге, жди від них, анцихрестів, додав хтось з гурту.

— І от як бачите, товариші, — говорив Цурка — знову нашому братові рвуть руки, калічать і нівечать його. Хазяїнам нашим очевидячки мало того, що вони видавляють з нас увесь сік життя довгими часами праці, малими розцінками, штрапами і т. и... вони ще нас калічать і роблять старцями на все життя. (Скаліченому зараз хлопцеві тільки п'ятнадцять років...)

Чуєте товариші? п'ятнадцять років, а він уже каліка... Він не має обох рук... Куди він тепер піде? що буде робити? А попереду ж у нього ще ціле життя. Життя без щастя, без утіхи, без жадної краплини радощів... Товариші, невже ми і на далі будемо мовчки дивитись на сі глузування з нашої долі, з нашого життя? Не вже ми не зможем сказати властно і гордо нашим хазяїнам-капіталістам — Годі!.. Ми живі люде і требуем, щоб з нами поводитись, як з живими... Чуєте товариші! Требуем, а не прохаем!..

Його молодий, гучний голос дзвенів гордо і властно і, хвилюючись в гарячому повітрі, плавав над тисячами голів, електризуючи увесь гурт людей.

— Требуем! Требуем! — Загули всі навкрути. Вони, наелектризовані промовою оратора, обурено хвилювались и гомоніли.

Досить з них!.. Напились нашої крові!.. Пора!.. Ми їм покажем!., і т. и.—вчувалися вигуки з гурту.

А південне сонце пекло гаряче, нещадно, наче бажало

передати увесь свій вогонь купці сих скривджених, збентежених людей, щоб вони, натхненні тим святим вогнем, піднесли духом, воскресли і заговорили з своїми гнітителями так, як повинно говорити живим...

І от, товариші, я пропоную зробити таку постанову—говорив далі Пурка—вибрати де кілька представників од усіх робітників і послати до адміністрації заводу, які повинні домогаться від них виконання всіх їхніх обіцянок. Себ-то: зменшення робочого часу, збільшення розцінки, огороди біля усіх станків і машин, відкриття школи для дітей робітників, поліпшення лікарні і зміни лікаря. Поліпшення вентиляції по всіх майстернях, знищення штрапів і трусів біля воріт. А тако ж вимагати ввічливого відношення адміністрації до робітників.

— Чи згодні товариші на се?

— Згодні! Добре!—Гукали всі разом.

— То я пропоную товаришам вибрати представників. Але ще не все, товариші!.. Окрім того доручення представникам треба зауважити, щоб вони заявили там: що доки всі наші домагання не будуть виконані, не один з нас на роботу не прийде!..

Чи згодні, товариші, на се?!..

— Згода! Згода!..

— Ну, коли так, оббірайте представників!..

Через де-кілька часу представники були вибрані і робітники злі, обурені, з бойовим настроєм, чорною лавою посунули геть з заводу. Завод став і замер... І дивно було дивитись на се величезне мертве чудовище, життя якого разом у одну хвилину було зупинено. Ще де-кілько часу назад дивлячись, як тут кипіла робота, як се чудовище держало біля себе в рабстві де-кілька тисяч людей, надаючи їм ні хвилини жити своїм вільним життям, не даючи навіть думати ні про віщо, окріч послуг для нього, здавалось, що раб чоловік... що власть свою він, яко розумна істота, загубив уже навіки і тепер живе і ворушиться не сам, не по своїй волі, а тільки, по наказу сього мертвого автомата властителя. Але стрепенувся чоловік, розігнув свою спину, зігнув мимохіть, підняв гордо голову і полетіло шкереберть все, що до того часу володіло ним, панувало над ним...

Ні! жив ще чоловік, не раб він, ні...

... Чорна лава, з де кількох тисяч робітничих тіл, разом висунулась з заводу і запружила всю заводську вулицю, площу і леваду, що видділяла завод від городу. Хвилюючись лава посунулась туди ген за город, де видно було здалеку і високі будинки, і пишні садки... Вона сунулась і хвилювалась, захоплюючи все більше і більше місця собою. Дивлячись на сю хвилюючу лаву, здавалось, що ось вона зараз тільки дійде до городу, бурхне на нього і всі будинки, палаци і вся розкіш, що була здобута власниками капіталу чужою працею, упаде і розсиплеться на дрібязок, під напруженням цієї лави-хвилі робочого бурливого моря. Але хвиля тихо всувалась в город і розпливалась по вуличкам все більше і більше і нарешті зовсім розплилась... Не прийшов знать час бурхнути хвилі.

Миколка стомлений, засмучений, після пів дня життя на заводі, знов повертався до дому в стару рідну обстанову. Але всі його думки, всі почуття, були не там біля старого світу минулого дитинства, вони вітали ген-ген далеко відти: у майстерні заводу, біля хорого Кармелюка і покаліченого хлопчика і на заводській леваді серед тисячного гурту людей скривжених, ображених і обурених до жадоби помсти.

Новий світ заводського життя, котрий примусив його випити з першого ж дня повну вщерть чашу страждання робочого люду, захопив його всього разом з серцем, душею і розумом, закрутив його в своїм повітрі і заставив забути все на світі, опріч нього.

— А де я хороби дістав? Хто мене зробив калікою? Ви, анцихрести, ви, людодіди! — вчувся Микольці серед тисячи хвилюючих його думок, обурений хрипучий голос Кармелюка. Йому тільки п'ятнадцять років, а він уже каліка!.. А там поперед ще ціле довге життя... Життя без щастя, без утіхи, без жадної краплини радощів!.. — дзвенів другий ластний голос.

І Миколку збентженого, пригнобленого тисячами думок, душили сльози, брала злість на когось-то дужого і злого, котрий робив людям усі сі кривди і насилав усі нещастя.

— Не вже ж і завше все так буде? — думав з болем у душі Миколка.— Невже дужі та багаті будуть душили, гно-

бити людей і робити їм усякі кривди, а слабі, та убогі будуть мучитись, страждати, боротись і... чекати...

— Невже ж сій неправді кінця ніколи не буде?

Десь недалеко на заводі гукнув коротенько гудок і Миколюці здалось, що він сказав:

— „Буде!“

А. Шабленко.

* * *

Співайте пісні голосніш!
Будіть думки про волю!—
Тоді ми встанемо міцніш
За кращу братню долю!
Кричіть про Сонце золоте,
Що зійде над братами,
І ми певніше за сьвяте
Поляжем головами!
Приспійте годину навісну:—
Морози серце нудять...
Надії—будять в нас весну,
Події—помсту збудять!

Хистя Алчевська.

З поезій Тана.

Перекладь К. Не—я.

Не слабим, недужим, остилим бойцям,
Що змучені в битві тяжкій,—
Я хочу одважним, юнацьким серцям
Мій спів присвятити палкий.

* *
*

Хай мертві мертвим приносять любов
Та плачуть біля їх могил,
Ми живі, пала' в нас червоная кров
Огнем незмарнованих сил.

* *
*

Без сліз заховаєм ми пам'ять святу
Про всіх, що уміли вмирать,
Ми прагнемо знову на тую-ж мету
Всі сили, всю душу віддять.

* *
*

Чи-ж очі поникли чиї до землі?
Ні! Стежим ми ліпшого слід,
Уперто шукаємо сьвіта у млі,
Ждем зорі далекої схід.

* *
*

Хто молота кинув, та гострий різець?
— В роботі ми всі, як один,
Народу будуем ми вільний дворець
З каміння державних руїн.

* *
*

Давениж моя пісне, як радість лунай,
В далекій чужій стороні
І працю шляхетну й змагання вітай,
Що молодь тримають в огні.

* *
*

Давени ж моя пісне, у небі шугай,
Як сокіл, що вирвався з пут,
І геній всесвітний та творчий вітай—
Великий, увільнений труд.

* *
*

Давени моя пісне, грімни над землею,
Як суду страшного труба,
Хай царствує мати всевладна людей
Основа життя—боротьба.

* *
*

Від краю до краю в своїй стороні
Несем ми веселий привіт,
Співаєм як ластівки... ми на весні
Звіщаєм про знесений гніт.

* *
*

Ще скуті в кайданах німая земля,
І кожний бурхливий потік,
І листя зів'яле, і сніг на поля
Мов саван улігся й не зник;

* *
* *

Але вже пронісся громовий удар,
Грізний прокотивсь між людьми
Здрігнулася сила змертвіла я чар
Хитається утиск зіми.

* *
* *

І вітер вже ранком повів тепліш,
Струмочки сніг риють міцніш і міцніш,
Незримі невпинно працюють в ночі
Живі, золоті, весняні ключі!

* *
* *

Хай згине ніч темна: настала весна!
Мі вістники волі,—розбитий вже лід:
Горять, червоніють святі знамена,
І Сонце нам сходить услід!

К. Не—я.

Автономія України в світлі „соціалдемократичної“ Критики.

Бувають такі часи, коли історія народів за місяці, роки робить таки велетенські кроки вперед, яких не знають довгі десятиріччя народнього життя. То народні маси стають на шлях соціальнополітичної творчости, то місце героїв, геніїв і талантів займає „толпа“ і будні людського життя, повільної непомітної еволюції соціальних відносин змінюються на пишне свято буйного поступу і творчости. Періоди широких соціальних та політичних рухів народніх мас, епохи інтензивної революційної боротьби бувають іменно такими часами. Бурхливе море життя народнього з незвичайною силою в такі часи викидає з найглибших глибин народніх десятки і сотні наболілих і пекучих потреб на поверх соціально-політичного життя. І могутній народ одним масовим рухом, наче велетень, розв'язує найтяжчі і найскладніші питання і проблеми.

Велика Російська Революція-ця найбільша із всіх минулих революцій—являється для великого „многострадального“ народу всієї Росії іменно такою епохою.

Ми не можемо тут перелічити усіх тих питань, котрі вона вже висунула і ще, безперечно, висуне на „порядок денний“ революційної акції.

Безумовно, в ряді цих питань вже починає грати значну ролю національне питання. З ходом революції роля його буде все більше і більше зростати, воно стає і ставатиме все більш гострим і яскравим. Та і справді.

Коли „національна ідея“ ще не так давно була „достоїнством“ справді невеличкої купки ріжних ідеологів, котрі відповідно своєму класовому становищу так чи инакше висловлювали *реальні* потреби народного життя, так тепер вона, як і слід було того чекати, пішла в народні маси. Всі пам'ятають, як *весь* польський нарід, наче одна людина, на величезних мітингах одноставно вимагав автономії. Польщі А чи значно инакше стояла справа на Литві? Прокинуться в процесі революції иньші народи, і вони подадуть свій голос в революційному хорі національних голосів. Та вони вже прокидаються, і ми ясно чуємо їхні голоси.

Природно, що, коли чотири роки тому думка про можливість для соціалдемократії зачекати ще з національною програмою *) могла бути сяк так з'ясненою—ні в яким разі не виправданою,—так тепер, безумовно, таке нехтування національного питання було би великим злочином перед пролетаріатом, бо тим самим розв'язання одної із найважніших проблем віддавалося б в руки зрадниць-буржуазії.

В чім же суть цього „проклятого“ питання?

Не маючи змоги тут угрунтувати свої погляди на національне питання, ми даємо лише коротеньку, так мовити, догматичну відповідь на поставлене питання **).

Національне питання, на наш погляд, є питанням про рівну політичну волю для всіх націй даної держави. Держава, що складається із де-кількох націй, в формі національного гніту ставить ряд ріжних перешкод вільному культурному економічному і політичному розвитку „пригнічених“ націй. Таким чином повстає завдання шляхом правних гарантій усунути ці перешкоди. Ясно, що, являючися питанням політико-юридичним, національне питання носить характер формальний. Це не позбавляє його значіння для всіх складових класових елементів нації так для буржуазії, як і для пролетаріату: коли зв'язане ціле, ні одна частина його не зможе рости і розвиватися.

Тому проповідувати ігнорування національного питання

*) К. К. О єврейском рабочем движении, Заря № 4. 1902 г.

**) Всебічно постановку національного питання і розв'язання його редакція незабаром дасть в одному із чисел „В. У.“. *Ред.*

означає „сіяти політичну тактику анархізму серед пригночених“ націй.

Не менш ясним є те, що кожна кляса, кожна соціальна група наповнює цю формальну проблему таким соціальним змістом, котрий опреділяється клясовим становищем та клясовими інтересами цих клясів і груп: без соціального не має національного.

А для нас, соціалдемократів, національна ідея, національне питання повне глибокого пролетарського та міжнародного змісту.

З повною свідомістю величезної ваги національного питання взагалі, а для українського пролетаріата особливо, Українська Соціаль Демократична Робітничая Партія опреділила свою позицію в національному питанню, дала в повній згоді з інтернаціональною соціалдемократією конкретне розв'язання його та оцінила справжній характер українських буржуазних партій, що претендують на представництво загально-національних інтересів всього українського народу *). Цім всім вона размежувалася в українському суспільстві з усіма буржуазними групами і поставила політичну боротьбу українського пролетаріату на конкретний реальний ґрунт української дійсности.

Як же стріли цю творчу роботу У. С. Д. Р. П. товариші із других партій. Поки що ми маємо лише критику в статті Лукашевича (Тучапського) уміщеної в 1 та 2 числі російського соціалдемократичного тижневика „Вістник Жизни“ **). Завважимо, що стаття т. Лукашевича написана до „об'єднательного“ з'їзду р. с. д. р. партії.

Ми вітаємо критику, але критику серйозну, що має цілью в'яснити справу, бо як кажуть французи „із конфлікту поглядів родиться істина“.

*) Див. 3 ч. „В. У“: Із політичного життя України.

**) П. Лукашевичь. Украинскія національнїя партїи. Мусимо сказати тут про domo sua. В третьому числі мається заява, що нова редакція відповідає за журнал лише з третього числа. Тому розмірковання Лукашевича що до наївности „товарищів“ із „Вільної України“ абсолютно ніякого відношення до теперішньої редакції не мають. Заява уміщена на сторінці 2 третього числа журналу. Так само не має значіння і постановка питання про автономію добродія Смутка, постановка, котра, якцілком слушно, замітив Лукашевич перечить, або не гармонірує з резолюцією другого з'їзду У. С. Д. Р. П.

Наскільки ми памятаємо, ця стаття в літературі російської соціально-демократії є першою, котра дає спробу критики вимоги автономії України.

Віднесімося ж з відповідною серйозністю та погляньмо, чи справді в цій статті ми маємо критику, що посуває справу наперед.

Але ранніш кілька слів взагалі.

Українське національне питання справді, як вірно зауважив Лукашевич, має деякі риси, котрих ми не стріваємо в національних питаннях більшої частини націй Росії.

Український нарід не має своєї розвиненої культури—літератури, науки, штуки і преси—і тому здається, ніби то у українців, що користуються продуктами російської культури, немає власної національної фізіономії.

Ось чому нас так приємно вразило визнання соціально-демократичним журналом у українського народу індивідуальної національної фізіономії *). Признання це являється дуже важним; воно з'обов'язує до певних важливих логічних висновків, котрі ми і зробимо трохи пізніше. А поки що запам'ятаймо його.

Ми тільки не можемо погодитися цілком з Лукашевичем в тому, що український народ має розвинену національну самосвідомість. На наш погляд вона перебуває в ембріональному становищі. Ріжниця ця в наших поглядах має кардинальне значіння. Коли б справді українці „сознавали себя чѣм-то отдѣльным от остальной окружающей их массы населения“ як каже Лукашевич **), тоді б, скажемо ми, напевне вони б мали і свою культуру, тоді б певне

*) Читач певне здивується, чому „приємно“. Річ в тому, що Російська соціалдемократія не завше і не відносно всіх націй визнавала факт існування національної індивідуальності. Пригадаємо хоч би славу полеміку покиїниці „Іскри“ з Бундом в справі, чи євреї—нація. Нам завше здавалося, що соціалдемократичний світогляд яко світогляд найбільш поступової класи в капіталістичному суспільстві, є найкращим для пізнання об'єктивної істини взагалі і таких фактів зокрема. Лукашевич же думає навпаки, що „всієкі інші... представники визволених течій серед російського суспільства“ (В. Ж. № 1 ст. 39) швидше ніж соціалдемократи не будуть відкидати існування у українців національної фізіономії. Чудне—щоб не сказати більше—розуміння соціалдемократії.

**) В. Ж. № 1 стр. 39.

і національний гніт над українською нацією не прийняв би таких неймовірних розмірів, тоді б у них було б і те розвинене національне почуття, котре являється наслідком розвиненої національної самосвідомості та котрого в суперечності з собою т. Лукашевич не визнає в даний момент у українців.

Брак національної самосвідомості накладає свій відбиток на всю еволюцію українського суспільства, творить його культурну та соціально політичну відсталість. Завдяки цьому і розвиток українських партій носить особливий характер. *)

В цьому бракові національної самосвідомості причина

*) Зауважимо тут ряд помилок в статті т. Лукашевича, що до наших партій. Перш за все, определяючи радикально-демократичну партію і кажучи про неї, що вона уявляє собою сполучення українофільства з драгомановським напрямком, на наш погляд він абсолютно нічого не дає до розуміння цієї суперечної в своїй основі партії. Являючись наскрізь дрібнобуржуазною по своїй програмі, вона разом з тим зовсім позбавлена тієї революційності, котра в даний момент є властивою дрібній буржуазії. По тактиці своїй, таким чином, вона являється мирною, ми б сказали ліберальною. Причиною цього являється не її інтелігентський характер, бо незрозуміло чому у с.-р.-ів, де теж величезну роль грають інтелігентські елементи, ми бачимо безумовну революційність. Розуміється, причини глибші. Вони заховані в тому, що в самій партії є елементи великої буржуазії промислової і аграрної—Семеренки, Леонтовичі,—наші будучі аграрії. Та й сама партія виникла із сполучення цих, в свій час навіть і організаційно відокремлених елементів. Тому на наш погляд це „незаконное сожительство“ селянина з паном по мірі роста партії зруйнується. Далі. Ми знаходимо пропуски в числі українських партій такої організації, як українська Соціально-демократична Опілка. Правда, організація ця не грає ніякої ролі в українському суспільстві. Правда, вона занадто невелика і неорганізована, порівнюючи хоч би і з радикально демократичною партією,—проте, знаюючи з політичними течіями, слід би було згадати хоч кількома словами і про неї. Не можемо ще не звернути уваги читачів на прямо невірні погляди автора, що випливають із його занадто загальних і навіть застарілих відомостей про українські партії і відносини. Не можемо наприкінці ще не зауважити, що автор пускається в дуже ризиковані підприємства, коли хоче довести буржуазну природу федералізму прикладом Драгоманова, у котрого нібито федералізм з'явився в період лібералізму. Це невірно. Федералізм його тісно зв'язаний з прудонізмом, вірніше з анархізмом. Вони обидва у Драгоманова з'явилися разом. Буржуазна природа анархізму, родила лібералізм, котрий, як остроумно каже Кавцький, „є анархізмом для небогатых“. Проект перетворення Росії в сполучені штати Росії вироблений був ним в 80-х рр., тоді як його анархізм і федералізм був висловлений ще в кінці 70-х рр. в „Передньому слові до Громади“. Радимо авторові краще аналізом Феде-

їхньої малої сили. Розвиток національної самосвідомости що неминуче і незабаром з'явиться в широких масах українського народу під впливом розвитку капіталізму з одного боку та розширеного і поглибленого процесу Великої Російської Рев олюції з другого боку, принесе з собою між иньшим і інтензивний зрост українських політичних партій *).

Згаданий вище брак української культури, що викликає сумнів в існуванні українців, яко нації, являється причиною „того нерѣшительнаго и колебательнаго отношенія к вопросу об автономіи Украйны, о котором мы говорили выше“ **).

Здавалося б, що, коли т. Лукашевича брак української культури не затримує від визнання у українців індивідуальної національної фізіономії, у нього не повинно було б бути цього „нерѣшительнаго и колебательнаго отношенія к вопросу об автономіи Украйны“.

І справді, ми не стріваємо у нього ні „нерѣшительности“, ні „колебанія!“

Визнаючи присутність у українців, як і у поляків, національної фізіономії, він откидає автономію Украйни, ви-

ралізму довести його буржуазну природу, ніж виваючи на історичні приклади. Правда, перший шлях важчий, ніж останній. Але лише перший і справу посуває вперед. А між тим це для нас саме головне. Думаємо, що цей аналіз буде надсиьним для нашого автора, бо, на наш погляд, дуже важко буде йому відкрити „в геенну огненную“ великого грішника Кавцького, що теж, як наші читачі вже знають, стоїть за чертворення Росії в „Сполучені Штати Росії“ (Національне питання в Росії) с. т. за федерацію.

*) Ми знову мусимо виправити відомости, які подає автор про силу партій. Не треба закривати очей на силу наших ворогів, або, коли немає відомостей, так не треба братися за перо. Від паганой оцінки сил наших ворогів справа пролетаріату мало може виграти. Радикально-демократична партія, за наш погляд, являється організацією, що має досить широкі звязки і в інтелігентських сферах і в селянстві: попи, учителі, фершани в селах і містах, через котрих партія видані брошюри розповсюджує в дуже великій кількості. Крім того ми знаємо, що в багатьох селах, повітах і губерніях вони мають організацію; ми знаємо, як на одному офіційальному з'їзді уповноважених від волостей (32) цілого повіту вони провели свою платформу, котру ті потім розвивали, повернувшись до дому, у себе на складах; ми бачимо, як багато пройшло депутатів радикал-демократів в Дуну. Взагалі автор очевидно впріє серед конієковців, драгоманівців; їх він знає „наглядно, а про иньших“ лише чув.

***) В. Ж. № 1 стр. 40.

знаючи потребу її для поляків, певне тому, що останні мають культуру а українці не мають.

Перехожу до розбору „критики“ т. Лукашевича.

В основу цього, разуміється, ми мусимо покласти резолюцію II з'їзду УСДРП, коли хочемо критикувати постановку питання про автономію українською соціалдемократією.

Що ж каже тая резолюція?

Вона каже, що цілий ряд об'єктивних умов тягне за собою неминучість, в інтересах розвитку продукційних сил і класової боротьби пролетаріату, потребу автономії України.

На сам перед резолюція каже, що в економічній еволюції ми спостерігаємо дві тенденції—централізацію і децентралізацію. Як так—скаже „ортодокс“ із „усердних не по разуму?“

Можемо заспокоїти його похвальні „ортодоксальні“ почуття. Це є суперечність життя, що так гармонічно з'єднується в процесі розвитку продукційних сил.

Нашому ортодоксові, очевидно, невідома ні еволюція міст взагалі, а великих міст з'окрема, ні еволюція промисловости.

Він не знає того, що в останні часи статистика установила твердо той факт, що дрібні і середні міста зростають значно швидче, ніж великі, що в великих містах країни ростуть швидче, ніж центр *).

Він не знає, що капітал розливається по всій країні і по всім країнам, утворює все нові і нові краї і країни промислового життя, що в основі цього процесу лежить той закон, що продукція шукає найкращих природних умов, при котрих можливо виробляти найдешевше, а розвиток парового транспорту — залізниць, пароплавів робить можливим для „накопленого“ капіталу переміщення в такі місцевости.

Чим же иньшим, як не децентралізацією промисловости являється цей процес утворення нових районів економічного життя, в котрих знову таки поруч видбуваються процеси промислової централізації і децентралізації.

Лише за поміччю такого процесу незвичайно посувається

*) По часті данні можна знайти в ст. Лосіцького. Город і деревня. Мір Божій. Скворцов Основы экономики, земледѣлія, т. I глава „Вліяніє парового транспорту на розвитіє промисленности“.

розвиток продукційних сил, а весь сьвіт звязується в одне високо розвинене економічне ціле.

Ось чому ми маємо цілком природний з погляду матеріалістичного розуміння історії, такий зріст децентралізації в виді самоуправ і автономій. Наша резолюція і констатує цей об'єктивний процес пристосування політичного розвитку до економічного, а т. Лукашевич своєю неумілою рукою замість „сущаго“, замість „бытія“, що опреділяє нашу політичну сьвідомість, підставляє „ні к селу ні к городу“ ідею „долженствованія“ *).

Чи можна прикласти цю частину резолюції до України чи ні?

Ми можемо категорічно відновісти: так.

Зріст портів Чорного моря, що особливо виявився за останні часи і не скоро ще закінчиться, децентралізував обмін в значній мірі. В міру зросту парового транспорту значіння портів цих буде ще більше зростати, а обмін децентралізуватися. А як же справа стоїть з продукцією? 90-ти р. р. минулого сторіччя і тут показують, що промисловість переміщається на південь, де маються кращі умови, де ліпший сирий матеріял, де є вугіль, залізо, де кращі умови природи **). На півдню виростає залізнична вугільна індустрія, на півдню виростає продукція с.-х. машин ***)) і взагалі машин; на південному заході виростає цукроварна промисловість, переміщається гончарна і цементна продукція на південь. Це головніші явища. Природно, що вони тягнуть за собою масу „производних“ менш видатних явищ ****).

*) В Ж. № 2 ст. 41 В резолюції сказано, що економічна децентралізація тягне за собою децентралізацію політичну. Лукашевич, поучаючи, запитує: „может быть долженствующая повлечь?“

**)) Таким чином на Україні Київщина, Поділля, Харьківщина і деякі інші місця стають центром цукроварства, а Катеринославщина і Донщина — гірничо промисловости, котра тут значно попережє—Уральську.

***)) Сільсько-хозяйствєнні машини майже цілком ідуть в місцеве сільське хазяйство. Маслов. Аграрний вопрос в Россиі 2-е изд.

****)) Що до України взагалі: Ковалевський Економическій стрей Россиі Шульце Гервернц. Очерки общественного хозяйства и экономической жизни. Брандт. Иностранное капиталы и их влияние на экономическую жизнь страны. Том про гірничу промисловість. Див. крім того спеціальні історичні нариси інших видів промисловости на Україні.

Цілком природно, сконстатувавши такий об'єктивний процес утворення нових промислових центрів—міст і районів— наша резолюція висловлює далі ту думку, що політичні форми в процесі свого розвитку, являючися производними формами розвитку хазайства, пристосовуються до індивідуальних обставин (економічних, побутових, психологічних *), культурних) кожної нації. Форми, котрі не пристосовані до цього всього, замість того, щоб допомогати розвитку продукційних сил, зковують ці сили. Т. Лукашевич проти цього нічого не каже. Мовчання—ознака згоди—с. т. він визнав це. А визнавши далі, що економічні особливості України доповнюють **) економічні особливості інших країн Росії, він, на наш погляд, мусить признати і для України необхідність пристосування права, законодавства і т. д. Ми ніколи так далеко не заходили, як т. Лукашевич та наші націоналісти радикал-демократи, щоб думати, що економічні особливості України доповнюють економічні особливості інших країв (областей). Це ж, взагалі кажучи, максимум економічної індивідуальності краю. Тим більше т. Лукашевича, коли він розуміє відношення між правом і економікою, це примушує прийняти автономію України.

Коли ми звернемо увагу на те, що держава, як вірно зауважив Кавцький, чим далі, все більше починає нести господарські функції, так перед нами, а ще більше перед Лукашевичем повинно ясно повстати питання, чи не повинні політичні форми в своїх господарських функціях пристосовуватися до особливостей місцевого господарства місцевим законодавством?

Централізація політична впливає щеї іншим боком на розвиток продукційних сил центра і підупад (відносний чи абсолютний) їх на „окраїнах“.

*) Знак запитання, котрий Лукашевич ставить в нашій резолюції побіч слова „психологічних“ ми трохи згодом повернемо йому в „дільності и неприкосновенности“ Перше. Наш з'їзд пройшов в Росії, при таких умовах, при котріх нікому і не присниться. Там ніколи було звертати увагу на точність формуловки. Друге. Ми можемо згодитися із заївистою слова „психологічних“, бо воно уміщається вже в „культурних“ і „побутових“.—Взагалі ж ми думаємо, що в основі ця думка вірна.

**) В. Ж. № 2 ст. 42 „Економическія особенности Украины (хотя она и не так уж значительны, как это кажется украинским националистам) как раз дополняют „экономическія особенности других областей России“.

Ми знаєм, що централізація політична в формі законодавства адміністрації і т. н. неминує тягне за собою централізацію фінансову.

Буржуазна бюрократія кожної держави має тенденцію централізувати державні прибутки і видатки
Приклад: Франція, ще кращий Росія.

Централізація політична нерозривно зв'язана з централізацією фінансовою.

Централізуючи витрачання державних прибутків, утворює держава могутній імпульс до розвитку продукційних сил на кошт окраїн. Але підупад продукційних сил означає затримання класової боротьби пролетаріату.

От чому ми повинні обстоювати децентралізацію політичну. Перенесення де яких господарських функцій цілком, а де-яких почасти, а, значить, і передання відповідних законодавчих і адміністративних функцій до компетенції місцевих законодавчих представницьких зібрань означає ослаблення фінансової централізації, бо це означає відібрання у держави також і права оподатковувати (облагати налогами) для несення відібраних функцій.

Само собою розуміється, децентралізація паралізує також і другий шкідливий вплив централізації політичної на економічний розвиток „окраїн“. Річ в тім, що політична централізація, завдяки зкупченню законодавчих адміністративних і всяких інших державних інституцій в політичному центрі держави, утворює величезну централізацію і капіталів, а також попит на особисті послуги і товари, а це спричиняється до незвичайного розвитку промисловости. Децентралізація політична робить більш рівномірним вплив держави на розвиток продукційних сил по всіх місцях держави.

Констатуючи процес такої централізації фінансової і в Росії *) в незвичайних розмірах, ми повинні, в інтересах розвитку продукційних сил і класової боротьби пролетаріату, виставити таку політичну децентралізацію.

*) Див Яснопольській. Географическое распределение государственных поступлений в России т. I. Географическое распределение доходов. 1890 г. II. Географическое распределение государственных расходов. 1897 г.

Нас, соціальдемократів, часто попрікають, що ми централісти. Це почасти вірно. Ми—централісти, ми противимося всякому партікулярізові. Наш політичний централізм випливає із централізму економічного. Політичний централізм прискорює економічний розвиток, а тим самим і побіду соціалізму. Але разом з тим ми демократи. Ми боремося за „самодержавіє“ народу в державі, за самоопреділення народу в коммуні, в краю, за самоопреділення націй. Ось чому все, що можна без шкоди для розвитку продукційних сил вирвати із рук сучасної держави та передати до повної, незалежної компетенції громад, країв (областей), все те ми, соціальдемократи, повинні виривати і вириваємо. Обстоюючи централізацію без таких обмежень, ми б брали на себе таке завдання, для котрого буржуазія і без нас знайде своїх „талановитих“ виконавців. Здійснення такої централізації означало б збільшення без економічної потреби матеріальної сили сучасної клясової держави, а тим самим і панування над пролетаріатом. Ясно, що політична децентралізація в інтересах демократії зменьшила б цю силу держави і, завдяки цьому, поставила б клясову боротьбу пролетаріата в кращі умови.

Таким чином, констатувавши в перших двох тезах, що об'єктивні тенденції економічної і політичної революції роблять неминучим і необхідним переведення автономії, революція У. С. Д. Р. П. указує на її потребу в інтересах демократії.

Тепер ми мусимо трохи спинитися над російськими обставинами.

Найзавзятійший централіст із соціальдемократів, ми певні в тому, погодиться з тією думкою, що ступінь політичної централізації определяється степеню економічної. Очевидно, чим більш розвинене в країні мінове господарство, чим більше вона економічно централізувалася, тим більше можлива без шкоди для економічного розвитку і політична централізація.

Тепер, запитаємо ми, чи справді в Росії, де так ще мало розвинене мінове господарство, різні краї її вже так економічно централізовані, щоб ми тепер мали реальні економічні підвалини централізувати, напр., все законодавство без лишку в руках одної центральної інституції?

Чи не будемо ми таким централізмом спріяти буржуазії і бюрократії з одного боку, та затримувати (відносно) економічний розвиток з другого боку?

Відповідь на всі ці запитання нам здається ясною.

Переходимо до останнього пункту резолюції.

Пункт цей каже, що для усунення національного гніту (а існування його над українською нацією признав і т. Лукашевич), котрий на сам перед повсюду виявляється в справах культури, потрібно всі ці справи, котрі належали державній компетенції, передати до компетенції представницького зібрання національно територіальної одиниці.

Мушу трохи спинитися з початку біля „наївности“ нашого „критика“.

„Чим, запитує він: ці „інтереси“ (інтереси розвитку продукційних сил і класової боротьби. М. П.) звязані із знищенням на Україні національного гніту?“ *).

Справді, не знаєш, чи це така мила і отверта „наївність“ чи такий вже „ортодоксальний“ (в дусі Бернштейна і російських „економістів“) матеріалізм?

Як, запитаємо ми: розвиток продукційних сил і культурний рівень народу не знаходяться в самій тісній обопільно взаємній залежності? А класова боротьба пролетаріату, що спирається на науковий аналіз капіталістичної дійсности в її минулому і сучасному, на науковий соціалізм, немає найтіснішого звязку з культурним розвитком нації?

Чи може національний гніт не затримує культурного розвитку.

В чому ж тоді виявляється національний гніт і національне питання, що із нього випливає?

Зоставляємо ці запитання для „размышлений“ Лукашевичеві, і переходимо до розбору четвертого пункту.

В цьому четвертому пункті резолюції партія передбачає неминучість національного гніту в буржуазній державі і визнає необхідність його усунення, а політичною формою, що веде до цього, на підставі колективного досвіду міжнародньої соціальної демократії і вважає автономію в згоді з такими авторитетами міжнародньої

*) В. Ж. № 2. стр. 41.

соціалдемократії, як Кавцький (котраго, здеться, не можна поприкнути націоналізмом) *).

Так каже і Брюнська програма австрійської соціалдемократії, котра стоїть за перетворення Австрії в федерацію автономних національних територій, так висловлюється і Кавцький, коли визнає федерацію автономних націй одним можливим розв'язанням національного питання в капіталістичній державі, що складається із декількох націй; таке розв'язання визнає він і для Австрії і для Росії.

Так думає ортодокс із ортодоксів Кавцький!

А як думає „ортодокс“ т. Лукашевич? Признавши існування національної неволі, він покликається на те, що національний гніт зникне, коли будуть здійснені вимоги російської соціал-демократії (русской)—„повної рівноправності всіх горожан незалежно від полу, релігії, раси і національності“, повної волі устного і друкованого слова, „права людности одержувати освіту на кошт держави і органів самоуправи, необхідних для цього шкіл, права кожного горожанина висловлюватися на рідній мові на рівні з державною по всіх місцевих, громадських і державних установах (учреждениях)“.

Коли вдуматися в усі ці пункти програми р. с. д. р. п., так повинні будемо признати юридичну „несостоятельность“ сих пунктів, котрі ніби то являються національною програмою партії.

Поскілщо ці пункти мають значіння для окремих горожан, по стілько вони не мають відношення до нації, яко до цілого, до колективу **).

І ми теж за здійснення права нації на вільний культурний розвиток, як і р. с. д. р. п., але тут ходить о те, як здійснити се право. Коли національний гніт виходить від держави і лягає на колектив—націю, так треба точно вказати юридичний шлях, котрий дасть спроможність

*) Ми звертаємо увагу читачів на те, що національний момент займає в резолюції лише один пункт та і то, яко факт існування національного гніту і впливаюча із нього об'єктивна необхідність знищення його.

**) Див. Gumplowicz Staat und Klasse, Synopticus Staat und Nation (остання вже вийшла по російському)—чудовий юридичний аналіз національної проблеми.

нації увільнитися від цього гніту. Невже чекати ласки від буржуазної держави, цього органа клясового панування буржуазії, котра зацікавлена в денационалізації? Чи може юридично буде логічніше відібрати сі справи від держави і передати для повного і самостійного розв'язання заінтересованому—нації.

Пригадаємо, що після програми р. с. д. р. п., відповідні пункти котрої були наведені вище т. Лукашевичем, освіту нація одержує на кошт держави і місцевих самоуправ.

Тепер запитаємо ми т. Лукашевича, якої природи національний гніт: монархічної, чи ж буржуазної (часто разом з першою)?

Коли монархічно-абсолютичної, тоді разом із здобуттям демократичного ладу, національні пункти р. с. д. р. п. суть абсолютно непотрібними, коли ж буржуазної, тоді парламентарна держава, клясична буржуазна політична форма, має взагалі тенденцію до збільшення національного поневолення. А т. Лукашевич віддає цій державі (хоч би економічно: на кошт) в руки освіту народню! Розв'язання!

Нагадаємо тільки, що обстоюючи „широку“ місцеву самоуправу для ліпшого задоволення всіх потреб місцевого характеру і найкращого розв'язання чисто місцеві завдання ми домагаємося, як найбільшої самостійности і незалежности мійських і сільських коммун та країн в ціх справах від держави. Подібне ми маємо і відносно нації. Бажаючи гарантувати ліпше забезпечення національно-культурних потреб від нападів з боку держави, ми повинні обстоювати незалежність її в сіх справах і самостійне розв'язання їх. Ми навіть не можемо зрозуміти, для чого потрібне втручання держави в ці справи. Але т. Лукашевич не обмежується доказами зайвости, а ще й доводить шкідливість вимоги Автономії України для розвитку продукційних сил і для безпосередніх інтересів пролетаріату України.

Погляньмо ж, на скільки ж обгрунтованими є ці його докази.

Перш усього в своїому аналізі автономії він виходить із тої постановки і угрунтування цього питання, котре дав д. Смуток, і котре, як слушно зауважив т. Лукашевич, немає ніякої різниці від освітлення сієї справи радикально демократичною партією. Ясно, що стаття Смутка ніякого відношення до УСДРП не має.

Нагадаємо, як ся справа стоїть у наших радикал-демократів. Державний парламент відає лише а) зносини з иньшими державами б) фінанси для загально-державних справ в) внішня торговля і мито г) загально-державна армія і справи війни і миру. Всі ж иньші справи належать до компетенції краєвого сейму *).

Таким чином тут майже репродукується федеративний лад Швейцарії, Америки, Австралії, Германії.

Ми не ставимо такого звуження компетенції державного парламенту.

Розуміється, резолюція У. С. Д. Р. П. не каже, як далеко сягає наше звуження. Але кидати таку догану резолюції, що принципіально угрунтовує вимогу, се означало б взагалі не розуміти суті подібних резолюцій. Розуміється, ся резолюція — не „основний закон“. Та і не діло соціалдемократії їх писати. Нам важно установити принципіальну позицію — право законодавства. Як далеко ми його поширимо, се опреділяється конкретними відносинами і обставинами з одного боку і принципом централізму з другого боку. Се — діло практичного здійснення визнаного принципу **).

Але припустім на хвилину, що позиція, д. Смутка є нашою позицією, дамо т. Лукашевичеві спроможність зайняти кращу стратегічну позицію ***).

Погляньмо ж, як справляється т. Лукашевич при таких найліпших для нього умовах критики.

„Штучне відокремлення України“, каже т. Лукашевич, в економічному життю могло б бути лише шкодливим і для тих галузів (отраслей) промисловости, котрі розвиваються переважно на українській території, і для тих, котрі зкупчилися в центральній Росії й иньчих краях“ ****).

Перечитали ми тай здивувалися. Про яке відокремлення (обособленіє) балакає автор? Досі ми були певні, що лише державні таможенні кордони економічно відокремлюють одну

*) Платформа Української Радикальної партії Видання Укр. Рад. Парт. Львів.

***) Розуміється, ми проти того, щоб торговельне право, цівільне і карне, права людини і горожанина утворювалися сеймом.

****) Таким чином, коли навіть т. Лукашевичеві і довелось б розбити таку автономію, йому треба було б знову розвивати автономію.

*****) В. Ж. № 2 стр. 42.

країну від другої, утруднюючи обмін товарів, конкуренцію та свободний перехід людей.

Чи в Америці, або в Германії штати відокремлені економічно? Такої оригінальної думки ми нечували, признаться, ніде. Та певно не тільки ми одні, а і ніхто.

Тому сей „самобитний“, лукашевичівський аргумент, на наш погляд, до автономії ніякісінького відношення не має.

Але послухаймо далі, як, виходячи із такого розуміння „економічного“ відокремлення, автор доводить, що така компетенція парламенту з одного боку, а сейму з другого зашкодила б розвиткові продукційних сил? Може ми знайдемо якесь покликання на політичну і економічну еволюцію федеративних держав, або якісь теоретичні розміркування! Нічого подібного! Нас прохають повірити на слово! Нас лякають відокремленням економічним України—плодом фантазії т. Лукашевича!

Постараємося ж фактами довести безпідставність думок автора. Америка, Австралія, Германія, що з'організовані політично іменно на принципі, котрий ми стріваємо в платформі радикал-демократичної партії, уявляють собою могутні економічно країни, а Америка і Германія і політично.

У тих державах також є краї, особливости котрих теж доповнюються економічними особливостями інших країв *).

Ось чому для нас не було нічого дивного в тому, що в свій час і „Начало“ и „Новая Жизнь“, органи обох фракцій Р. С. Д. Р. партії, с. т. ціла партія, висловлювалися, що і автономія і навіть федерація, як це показав політичний досвід західно—європейських держав, не ведуть, як думає Лукашевич, до „економічного обособлення“, а навпаки ще більше з'єднують та зливають економічно частини держави **).

Але, як що „Начало“ і „Новая Жизнь“ навчилися чомусь і багато забули від тих часів, коли „Іскра“ „проріцала“, що „не діло пролетаріату проповідувати федералізм та автономію“ ***), так т. Лукашевич, як бачите, нічому не навчився і нічого не забув!

*) Нагадаємо тільки Баварію, Прусію і Рейнські провінції в Германії. Східні і Західні Штати в Америці.

***) У нас немає під руками тих нумерів.

***) Іскра № 33.

Само собою розуміється, що і шкодливість автономії України для „безпосередніх“ інтересів пролетаріату Росії і насамперед пролетаріату України, так само падає, бо збудована на тому ж „сипучому“ піску, що і „экономическое обособление“.

Т. Лукашевич каже, що на Україні промислового пролетаріату мало. Прохаємо цифр! А без них, дозволимо собі не повірити Лукашевичеві.

Коли ще це вірно було до 90 рр., так 90 рр., що принесли на Україні розвиток гірничої промисловости, а тим самим і зрост промислового пролетаріату, змінили обставини *).

Далі, на Україні дуже багато сільсько-хазяйственного пролетаріату **).

З повним упадом самодержавного ладу Україна, що має дуже сприяючі умови, незвичайно розвивється економічно і розуміється в першій лінії індустриально. Маса сільської спролетаризованої людности широкою лавою поплинуть в міста, в центри увільненої від кайданів абсолютизму індустрії. А коли ще вірно те, що автономія розвиває продукційні сили і знову на самперед в індустрії, так сьогоднішнє „не багато“ завтра повернеться в „багато“ промислового пролетаріату, коли широкі маси населення так спролетаризовані, як на Україні.

Таким чином, цей аргумент т. Лукашевича не тільки нічим не доведений, але і прямо безпідставний.

Але станьмо на точку погляду т. Лукашевича. Припустимо, що промислового пролетаріату на Україні мало. Йдучи за ходом думок його, ми не повинні вимагати для такої країни і „широкого областного самоуправлення“. Аджеж в державному парламенті пролетаріат цих місцевостей зусиллями всього пролетаріату здобуде собі більше, ніж в своєму місцевому представницькому зібранні.

Слід було тоді в програму р. с. д. р. п. поставити „вузьке або широке“ „областное самоуправление“ дивлячися по обставинам!

Ми, соціалдемократи, переконані в розвиткові продук-

*) За цифрами відсилаємо до Брандта.

***) Див. Ковалевскій.

ційних сил, а в капіталістичному суспільстві він неминуче веде до зросту пролетарських мас. Тут корінь нашої твердої віри в перемогу не тільки наших соціалістичних ідеалів, але і демократичних вимог.

На цьому напрямку соціального розвитку ми і будемо свою програму мінімум—цю максимальну сумму вимог в капіталістичному суспільстві—, а не на даному етапі цієї еволюції.

Взагалі, ми думаємо, що, приступаючи до критики автономії та пропонуючи замість неї для України краєву самоуправу, Лукашевич мусів би відмежити розуміння (поняття) автономії і краєвої самоуправи.

Коли в науковій класифікації автономія відрізняється правом законодавства від всякої самоуправи, так фактично „широка“ *) краєва самоуправа зачіпає сферу законодавства і переходить в краєву автономію, якої ми і вимагаємо для України (Канада: провінціальні парламенти).

Спеціально що до „широкої“ краєвої самоуправи, так ми дозволимо собі „усумнітися“ в широті її, бо, на наш погляд, навіть і без потреби в усуненню національно культурного гніту при обширності Росії і її країн найбільш раціональним з боку демократичного і цілком можливим і безпечним з боку економічного було б передати народню освіту краєвим самоуправам (Америка,

*) Разуміється, в програмі р. с. д. р. н. немає пункта про широку краєву самоуправу. Т. Лукашевичеві слід би було привести пункт буквально, аби жимоволі виразом: „что же касается невыгод централизации, то они могут быть нейтрализованы тем широким местным и областным самоуправлением, какого требует в своей программѣ р. с. д. р. н.“ (В. Ж. № 2 стр. 43), не „вести в заблужденіє“ читачів.

Пункт 3-ій програми партії каже: 3. Широкое местное самоуправление; областное самоуправление для тех местностей, которые отличаются особыми бытовыми условиями и составом населения“. Таким чином „широкое“ відноситься лише до „местное“, а не до „областное“; „областное“ очевидно не „широкое“.

На „об'єднителном с'їзді“ Партія не що давно признала автономію Польщі. Ми правду казали, що слід помістити в програмі р. с. д. р. н. „широку або вузьку“ краєву самоуправу, дивлячись по обставинам. Тепер, коли признана автономія Польщі, слід би ще додати до пункту третього: навіть і автономія, для кого—що, дивлячись по обставинам.

Але, як би там не було, в програмі партії „пробита брешь“ і автономію проповідувати соціалдемократів віднині вже навіть і р. с. д. р. партією дозволяється.

Швейцарія). Розуміється, тоді ці самоуправи одержали б право законодавства в сфері освіти, а тим самим перетворилися б в автономні одиниці.

Переходимо, нарешті, до самої характерної, власне до „інсинуїруючої“ частини статті.]

Одсвяткувавши остільки ж легкі, о скільки і порожні перемоги на ґрунті „продукційних сил і безпосередніх інтересів пролетаріату“, т. Лукашевич пробує свої таланти на тому полі, на котрому „Искра“ придбала стільки лаврів в боротьбі з „Бундом“ (звісно, Лукашевичеві далеко до тала—новитих публіцистів „Искри“. Звісно, чоловік він маленький.)

Лукашевич певне почуває всю голосовність, наукову безпідставність і справжню мізерність своїх аргументів, тому витягує із кишені жупел, котрий, як відомо, грав велику роль в російській історії і грає ще й досі навіть серед соціалдемократії. Це жупел націоналізму! Українські соціалдемократи - націоналісти! Вимога автономії України надає їм характер націоналістичний. (Ми тепер певні в тому, що Лукашевич, котрий звагалі „по частині“ класифікації розуміння (понятій) „слаб“, не проводить різниці між словами національний і націоналістичний).

Попильнуємо і тут з відповідним спокоем, як і раніше, розібратися, в чім тут діло.

Ні українське селянство, ні український пролетаріат не вимагають автономії України; ясно, що ця вимога не являється навіть і результатом самоопреділення нації *). Це вимога інтеллігенції. Поки що українські народні маси не

*) Сказавши, що „ни украинское крестьянство, ни украинский пролетариат нигде не выступали съ требоваіем автономіи Украины“, він спішить виправити свою помилку, додаючи: „исключая может быть двух трех случаев“ (В. Ж. № 2 ст. 43). Це не вірно. Не два три випадка, а десятки їх. Всюди, куди являлася автономія (а це були майже виключно радикалдемократи) селяне швидко захоплювали ідею автономії. Де кілька депутатів пройшло в Державну Думу під флагом автономії України. Хай би т. Лукашевич згадав, коли він з ним знайомий, селянський з'їзд, де майже усі селяне йшли за автономією України, як нам переказували соціалдемократи, що були на цьому з'їзді. Часто тов. із У. С. Д. Р. П. приходилося на селі лише за натиском самих селян балакати про автономію України. В селянстві, ми можемо сказати, вже в багатьох місцях ідея автономії пустила глибокі коріння. Про пролетаріат балакати не будемо, бо тут робить майже виключно скрізь в містах р. с. у. р. п., а У. С. Д. Р. П. почала систематично організовану роботу лише торік.

виявляють національного почуття. Тому українська соціально-демократія „насаждає“ національне почуття, тому вона націоналістична.

Так каже Лукашевич.

Очевидно, що коли б український народ виявляв це національне почуття, тоді б *) Лукашевич згодився б признати автономію України, не дивлячися на всю шкодливість її для „розвитку продукційних сил і безпосередніх інтересів пролетаріату“ **).

А пропос. Порівняймо наші точки погляду на автономію України. Ми виходимо із політичних і економічних умов об'єктивного характеру, ми визнаємо автономію лише тому, що вона допомагає розвитку продукційних сил і класової боротьби. Ніякої розмови про почуття національне у нас і немає. Та нас це і не цікавить. Коли б автономія на наш погляд шкодила всьому вище згаданому, так ми б одкинули її, хоч би вона і впливала із найглибшої „глибини національного почуття“.

Хай сам читач розсудить, хто ставить автономію України більше на національний ґрунт, ми, чи т. Лукашевич!

Коли читач, що пробігав статтю т. Лукашевича, згадає, як він ставить польське національне питання, правда „б'їгло“, так він погодиться з нами, що й там „безспорність“ „національних“ вимог польського народу виводить із „культури“ і, як тепер ми можемо сказати з певністю, з глибини національного почуття поляків.

Але годі із суперечностями т. Лукашевича, „им же нѣсть числа“.

Чи справді ми „насаждаємо“ національне почуття і який гріх наш в тому?

Так, ми насаждаємо його. Але в цьому винен і сам т. Лукашевич.

*) Т. Лукашевич згодився б признати автономію України, коли б український народ виявляв глибоке національне почуття. Не вже політичні форми і до чуття пристосовуються? Як? Психологія і державні форми? Як скоро забув своє здивування Лукашевич, коли побачив у нас „психологію“.

**) Погляньте ст. Кавцького „Національне питання в Росії“ В. У. ч. 1—2, і ви пізнаєте різницю між ними, що багато бачив в політичному житті пролетаріату і т. Лукашевичем, що з незвичайною легкомудрістю судить так, де б личило мовчати.

Всякий, хто розвиває класову боротьбу пролетаріату з усіма формами гніту капіталу, хто ставить пролетаріат цією боротьбою робітничу класу і експлуатовані маси населення в ліпші матеріальні і культурні умови існування, всякий, хто кличе народ до бою і за національне увільнення—а не робити цього соціалдемократи не мають права,—всякий, хто робить се, розвиває національне почуття.

Се—наслідок нашої діяльності, наслідок, котрий не є ціллю її, а лише неминучим продуктом її. Так зле сміється життя надъ мертвими доктрінерами Лукашевичами і їм подібними!

Правда, т. Лукашевич і хотів би, щоб українському народові вдалося увільнитися від національного гніту, він тільки боїться отверто кликати його до бою за національне увільнення: грізна кара націоналізму, міцно стуливши його вуста, не дає його горожанським і революційним інстинктам піти в народні маси поневоленого народу *).

Тому гріх т. Лукашевича, признаємося, меншій, ніж наш.

Але чи справді національне почуття гріх, за котрий вигонять із соціалдемократичного раю?

Мусимо признатися, що був такий час, коли інтернаціоналізм був рівнозначним з ворожістю до всього національного, навіть до самих національностей, коли любовь до рідного краю вважалась „отъ лукаваго“.

Був такий час, але минув.

Правда, відсталі елементи, котрі також є і в рядах р. с. д. р. п., а з ними разом і т. Лукашевич, ще й досі тримаються сих поглядів.

Але гляньте! Навіть сам т. Плеханов, хоч і як, по своему звичаю, плутає, визнав, що „сучасний соціалістичний інтернаціоналізм цілком уміщається разом (совмѣстим) з самою щирою і самою невтомною працею на благо рідного краю

*) Плеханов „Патріотизм и социализм“ Нам згадуються чудові слова Віктора Адлера на VII конгресі австрійської соціалдемократії (Див.: Масарик Філософія і соціологіческія основи марксизма; глава IX Націоналізм і інтернаціоналізм).

Для т. Лукашевича, котрий, витріщивши очі, з страхом дочитує сі „націоналістичні“ слова, певне не зрозумілим є, з якої це речі „на благо рідного краю“.

Чи не замішалося і у т. Плеханова оте саме „національне почуття“?

Порадимо т. Плеханову, для того, щоб стати ближе до „русской“ соціалдемократії—чи то пак вибачайте... до т. Лукашевича, викинути з своєї голови оте „благо рідного краю“, котре надає т. Плеханову „націоналістичний відтінок“.

Об'єктивний ход капіталістичної еволюції, вся наша соціально політична робота і Велика російська революція—разом не минуче створять і вже створюють се страшне для т. Лукашевича національне почуття незалежно од нашої волі.

Соціал-демократія, будує свою програму на прогнозі, на передбаченню тенденцій соціально-економічного і політичного розвитку.

Т. Лукашевич, що будує свою програму на дні, чи місяці (бо хто знайомий з революціями, добре знає, що в революційні моменти поява того чи иньшого настрою чи почуття в масах се є питанням дуже короткого часу) незабаром слідком за рос. с. д. р. п. примушений буде прийняти автономію України в програму. В 24 години він перемінить своє „областное самоуправление“ на автономію!

Ми думаємо, навіть, коли допустити національне почуття, яко основу автономії України—що і въ сій справі, як і в усіх иньших, роля соціал-демократії не регістратора масових рухів, а місце її не в хвості революції, а в передніх рядах останньої!

І після такої плутанини в своїй голові т. Лукашевич називає українських соціал-демократів націоналістами?

Ми вище назвали се інсинуацією і назвали цілком свідомо.

Пора вже покласти кінець сім негідним для соціал-демократа виходкам. Соціал-демократ повинен науковичестно вживати ріжні слова, бо кожне свідомо невірне розуміння може шкідливо вплинути на свідомість пролетаріату. А „нацьковуванне“ „русской“ соціал-демократії ріжними „націоналізмами“ на українську соціал-демократію сіє розбрат

там, де є фактична єдність світогляду, програми і тактики!

Т. Лукашевич радить у. с. д. р. п. стати ближче до „русской“ соціально-демократії, а для цього радить останій одмовитися од автономії. Ми дякуємо! Ми считали б великим той день, коли б весь пролетаріат всіх національностей з'єднався під прапором єдиної соціально-демократичної партії! І у. с. д. р. п. робить все, що можливо, для того, щоб організований і нею пролетаріат складав частину великої партії.

Але не ціною псування прямих інтересів пролетаріату!

Ми думаємо, що українська соціально-демократія, як і „русская“ повинна стояти близько до інтернаціональної соціально-демократії.

І от в національному питанні ми стоїмо не тільки ближче до інтернаціональної соціально-демократії, ніж російська, навіть більше, ми проводимо її погляди.

Ось чому т. Лукашевич, коли він совісний соц.-демократ, не має права кидати нам обвинувачення в націоналізмі лише тому, що ми близьки не до „русской“ соціально-демократії в національному питанні.

Ми пропонуємо т. Лукашевичеві довести, що погляди Кавцького та програма Брюнського партейтагу суть націоналістичними, бо і вони обстоюють автономію національних територій *).

Але ми не віримо, щоб це було під силу найкращим діячам соц.-демократії, а не то що для „единого от малых сих“—т. Лукашевича!

Та і крім того ми не віримо в сьмілість т. Лукашевича. Він не із сьмілих, як ми вже звернули увагу читачів. Ліпше пустити „побреженьку“ націоналізму!

Кавцький, Брюнський партейтаг. Занадто вже страшно... А що, як?..

М. П.

*) Звертаємо увагу, що резолюція Брюнського конгресу збудовала автономію, включно на національному питанні, між тим у час приводяться аргументи і загально-економічні і політичні. А між тим ні одному соціально-демократові не приходять в голову назвати сю резолюцію націоналістичною. Брюнська резолюція, має на оці всіх пригнічених націй, не тільки тих, у котрих є національне почуття.

У шахті

Тут вічна ніч. Але не та,
Що після стомленого сьвіту
Клопітну землю обгорта
У ласці тихого привіту.

Тут вічна ніч. Вона не сні
Несе утішні людині:
Землі занедбані сини
Помалу гинуть в домовині.

Замісто зірок золотих,
Ночей і вроди, і принади,
В кутках далеких і страшних
Убогі блимають лампади,—

Неначе шабаш свій мерці
Сюди збирались святкувати,
Й свої смердючі каганці
Де-де забули поховати.

І розійшлись, і чутно стук
Глухий, зловістний в домовину,
Із всіх кутків могильний згук
Жаха незвичную людину...

Тут вічна ніч, тут повно вщерть
Страждання, болісти і муки,
І від'усюди тільки згуки:
Стук-стук! тут ніч! стук-стук! тут смерть!

С. Чернасенко.

Нова партія.

В момент широкого і інтенсивного зросту революційного руху з'організувалась Всеросійська Селянська Спілка. Партія С. Р. найбільше потрудилася в справі організації селянства, але не настільки, щоб лічити селянську спілку своїм „дїтищем“. В дійсности найбільш широку і діяльну участь в пропаганді ідеї селянської спілки і в організації селянства брали люди, що стояли по за межами всяких партійних організацій. Це, переважно, та інтеллігенція (народні учителі, лікарі, фершали і взагалі земські урядовці), котра мала безпосередні звязки з селянством, жила серед нього і в момент революційного руху примушена була самим ходом революції взятись за організацію революційного селянства, аби надати боротьбі його в сучасним соціально-політичним ладом якусь пильність і розумність. Найбільш відповідною формою організації революційного селянства була селянська спілка і всякий інтеллігент, що стояв в опозиції до самодержавно-бюрократичного уряду, що бажав взяти активну участь в революційному рухові, працював над організацією селянства. Таким чином селянська спілка є організація виключно революційна і в організаційному смислі і по своїй суті, бо єднає різноманітні по економічному становищу верстви селянства, що можуть вдержатись в одній організації до тої пори, доки не закінчиться революція, доки не настане час практичного розв'язання земельного питання. А що інтереси селянства, організованого в селянську спілку, не однакові, про се, розуміється, не може бути змагань. Селянська спілка, як організація революційна, організація не класова, так же скоро розпадеться, як скоро скінчиться революція. Протилежність інтересів селянства в міру того, як вони будуть виявляти, розколе селянську спілку на відповідні економічні групи, що приєднаються до відповідних політичних партій. У нас, на Україні, найінтенсивніш працювали діячі селянської спілки і 5 січня сього року мав бути скликаний Установчий з'їзд Української селянської спілки. По поліцейським умовам з'їзд не міг

вiбутися, але справа організації українського селянства не була обличена і ми тепер маємо нову „Українську селянську партію“. Чи є який небудь організаційний зв'язок з Українською селянською спілкою і новою.—У. С. П. нам, розуміється, не відомо, але що є тут зв'язок ідейний, це видно з програми У. С. П., яка була надрукована в першому числі забороненої уже Катеринославської часописі „Запоріжжя“. „Головним своїм завданням,—пишуть автори програми—У. С. П. покладає, будити національну та класову самосвідомість Українського селянства та організувати його для боротьби за волю і щастя робочих мас з їх політичними та соціальними панамі“. Здавалося-б, що У. С. П. бере під свою оборону інтереси класу, бо говориться про „класову самосвідомість“ і „робочі маси“, але поруч з цим вживається термін „селянство“. Як примиряє У. С. П. розуміння терміна „селянство“ з „класовою самосвідомістю“ не видно з програми. Очевидно, по думці авторів програми, і „селянство“ і „робочі класи“ розуміння—ідентичні і „класова самосвідомість“ „робочих мас“ і „Українського селянства“ однакові. „Ми певні, говориться тут же,—що У. С. П., з'організувавши під своїм прапором Українське селянство, не забаром стане єдиною, дійсною виразницею стремлень, бажань та поривань *усього Українського народу*“ (курсів мій, А. І.). Як бачимо з цієї тіради тут уже річ іде не про класову самосвідомість і боротьбу робочих мас, а про стремління і бажання *усього Українського народу*, який партія з певністю надіється організувати під своїм прапором. Завдання з таких—що навряд чи буде по силі У. С. П. Легко сказати: з'організувати під одним прапором політичним і соціальним увесь Український народ! Коли це партія зробить, в чому автори програми певні, то ми будемо свідками незвичайного явища, якого не бачив світ від часів, коли людність поділилась на класи відповідно своїм економічним інтересам. Позаяк в соціально-політичному житті ніякого фактора „незвичайності“ нема, то завдання У. С. П. далі старішої часописі, або якої небудь брошури не піде і залишиться тільки в голові авторів програми як „фантастична думка, фантастична мрія“.

Бого ж в усіх разі У. С. П. лічить соціальними і політичними панамі Українського народу? Очевидно, ті народи, які живуть поруч з ним, або серед його, себ то, переважно, росіян, євреїв, ляхів.

Але боротьба класова з ляхами, євреями і іншими народами, що живуть на території України і поруч з нею—боротьба не класова, а національна. Говорити при цьому про «робочі маси» — і «класову самосвідомість», значить надуживати термінами в цілях затемнення класової свідомості Українського пролетаріату, для якого в У. С. П. не

може бути місця, бо його «соціальних панів» У. С. П. теж організує під своїм прапором.

Ми не лічимо потрібним і вартим зупинятись на пунктах практичної частини програми. Можемо тільки зауважити, що У. С. партія домагається «робітничого законодавства на основах наукового соціалізма».

Навіть соціалізм є, та ще й науковий! Не розуміємо тільки при чім тут соціалізм і робітниче законодавство! Річ в тім, що протягом усієї програмової статті ніде ні словом не згадується про соціалізм, а тут, зна тобі: робітниче законодавство і соціалізм! Можна було вже обійтись без соціалізма. Бадети в своїй програмі виставляють те ж робітниче законодавство, але вони обходяться без соціалізма. А їхня програма мало чим різниться від програми С. Д. в питаннях робітничого законодавства. Різниця тільки в тому, що програма С. Д. партія в ся збудована на підвалинах наукового соціалізма, а програми Бадетів і У. С. П. нічого спільного з соціалізмом не мають.

Чи треба говорити про те, що така партія, як У. С. П., може існувати і розвиватись? Коли ся партія існує тепер не тільки на папері, а в дійсности, себ-то, коли є які небудь органіції на селах, що лічать себе організаціями У. С. П., то життя їхне так само не довго вічне, як недовговічним є існування селянської спілки. Прийде час і селянство, диференційоване відповідно своєму економічному становищу, знайде своє місце в відповідних політичних партіях. У. С. П., коли вона буде існувати, може вербувати в свої ряди тільки буржуазні елементи села; а для того, щоб ці елементи без сумніву вступали в партію, можна порадити не вживати ні класової самосвідомости, ні інтересів робочих мас, ні соціалізма. Ці слова є пугалом для тих, виразницею інтересів котрих є в дійсности Українська селянська партія.

А. І.

Внутрішній огляд.

I. Перед Думою.—II. Що далі?

Оглядаючись на пройдений революцією шлях і підводячи ітоги її здобуткам, можна було бы подумати, що вона закінчилась трагічно для революційного народу і повною перемогою уряду.

Буржуазна опінія і виразник її — буржуазна преса — поставили, можна сказати, хрест над можливістю дальшого провадження революції, і, на доказ вірности свого погляду на політичну ситуацію, наводять непереможний з першого разу факт панування реакції. Народ, кажуть вони, вияв своє безсилля перед непоборним механізмом державно-урядової сили і, прийшовши до переконання, що ті методи боротьби, до яких він звернувся для здобутти своїх прав, не змогли перемогти фортецю самодержавія, — склав зброю, аби иньшим шляхам, за заломогою иньших засобів здобути те, чого не дала йому революційна боротьба. Звичайно, що шлях цей і засоби — ті, які укохала буржуазія, і полягають в уміреновано парламентських формах.

І справді. Коли ми захочемо об'єктивно схарактеризувати перший акт великої драми російської революції ми без вагання признаємо, що формальним побідником після його вийшов уряд, а не пролетаріат і ті групи населення, що йшли поруч з ним в боротьбі.

Але лише формальним і часовим. Внутрішня перемога залишилась не за урядам, а за тими, що стояли проти нього: вь останній раз і, може, найбільш болюче вони переконались в дійсних намірах і справжньому змісті урядової політики; в останній раз вони пересвідчилились, що головна умова здійснення їхніх вимог і надій полягає в них самих, в їхній самосвідомості і володінню всіма необхідними засобами для цього. Жорстока політика уряду, його хижі реакційні намагання розвіяли на завше решту тих ілюзій, які основа населення могла ще мати в відношінню до нього. Революція показала, що згоди межі урядом і населенням Росії не може бути, що їхні стремління, політичні ідеали, весь комплекс їхніх інтересів лежать в протилежних площинах і що приблизити останні одну до другої, перекинути межі ними якийсь міст представляється абсолютно неможливим.

Уряд одержав перемогу, але це не значить, що революція закінчилась. При сучасних умовах соціального і економічного життя Росії вона не

може обмежуватись на якийсь короткий момент, або поодинчий акт. Той економічний кризис, який переживає тепер ціла країна і який чим далі, все більше і більше розростається і, захоплюючи все нові галузі підприємств, сприяє развіє продукційних сил і роздратовує не лише пролетаріат і селянство, але і буржуазію,— не дає об'єктивних умов для втихомирення революційної бурі. Ті соціальні сили, з яких вона виростає, тепер перебувають в революціонізуючому становищі, а це відповідним робом відбивається на самому ході і інтензивності революційного процесу. Сили революції—більш могутніші ніж сили уряду: утворюючи атмосферу боротьби і самих учасників її, вони висовують на перший план її індустріальний пролетаріат, що лише в російській революції, як вірно зауважує Каутський, виступає, яко самостійна провідна сила *) і не може не довести революції до її логічного кінця. Колиж він, під натиском збройної сили самодержавія, відступив вкупі з селянством і дрібною буржуазією з передніх позицій революційного бою, то лише на час і, звичайно, не для того, аби скласти зброю свою під ноги протиника. Такий дѳка що до втихомирення революція, як бувший міністер Дурново, вірно схарактеризував сучасний момент її, коли висловився, що «революція подавлена, но не уничтожена». В вірності такого погляду переконається кожен, хто лише кине ретроспективний погляд на стан річей.

Він представляється в такому вигляді.

Кожен з противників спішно готується до нового бою. В революційних масах відбувається своя підготовка до нього; на позиціях уряду—своя. Мало помітна перша, мало виявляється вона в яєравих і покаєних формах. Але пролетаріат придбав за час революційних виступів величезний практичний досвід боротьби і це не мине для нього за дурно. Перші революційні бойовієька дали йому можливість випробувати придатність своєї тактики і пізнати дефекти революційної техніки; так само показали вони певну невідповідність організаційних форм для широким виступів. Революція показала однаковість і тотожність політичних гасл пролетаріата і селянства і можливість спільної їх акції в революційній боротьбі. Весь отсей одержаний досвід буде використаний пролетаріатом в відповідним напрямі і відіграє роль перестороги від тих невільних помилок, які доси мали місце в його виступах і яких не можна було уникнути, з огляду на складність, запутанність політичної ситуації і надзвичайну трудність непохибно орієнтуватись серед неї. Що до селянства, то воно так само займає тепер чекаюче становище і думати, що неможливість нових аграрних розрхів забезпечена урядовими репресіями, булоб великою соціологічною наївністю і повним ігноруванням ваги тих соціально-економічних причин, що утворюють ці розрухи. Доки ці причини не усунуті, а тає стоїть справа тепер, та, певно, буде стояти ще який час і далі, ми будемо сьвідцями нових грізних прояв аграрної революції, що виступає тепер в російських відносинах, як складова частина революції політичної. Спаяні міцним цементом свого пригніченого соціального становища і спільною ненавістю до уряду оби-

*) Див. „Стара і Нова революція“. Вільна Україна. Ч. 3 стр. 40.

дві ці сили—і пролетаріат і селянство—не можуть довгий час перебувати в нірвані і, зібравшись з силами після перших тяжких пораз, залишать ту «мертву точку», на якій вони волею революційного процесу зупинились.

Настрій, пануючий в згаданих—найбільш революційних— частинах російського населення, вірно відчувається урядом, який прегарно знає, що на зверхній спокій покладатись не можна, бо він зрадливий і непевний і таїть в собі нову і може ще більш грізну революційну хуртовину. Відси—намагання уряду закріпити свою твердиню, зробити її неприступною перед новими нападами на неї. Спішно, з несамовитою напруженістю переводяться ці намагання в життя. По всім флангам урядової позиції будуються *suī heneris* «вовчі ямі», «дротяні загороди», «бруствери»—звagalі все те, до чого звертаються в справжній війні, чого вимагає завзята боротьба за побіду.

Вся країна — форум боротьби; скрізь революційне полум'я рознесло свої іскри, навіть в глухих і темних доси закутках запалили вони горючий матеріял революції—тому то вся майже Росія об'явлена на стані військової облоги. В відношянню до 39 губерній це зроблено офіційно. В 26 губерніях панує надзвичайна або зміцнена охорона, але різниці межі першою категорією і другою не має *de facto* ніякої, бо як в тих, так і в других справляє свою побіду жорстокість, насильство, сваволя і утиск—ці необхідні супутники військового часу і конечні атрибути військових діячів.

Закони військового часу вимагають суворого переслідування ворогів і ми бачимо, як «карательні експедиції» розстрелюють, вішають, знущаються над революціонерами, як руйнується їхнє добро, паляться цілі города і села, секвеструється майно, гвалтуються жінки, малолітні дівчата, беруться в полон і прямі учасники революції і заподозрені в ній і звичайні наймирніші «обивателі». Закони військового часу вимагають суворого суду і кари над ворогами—все це на скору руку лаптується і сотні людей ідуть на шибениці, десятки тисяч замикуються в тюрми, або засилаються на Сибір, на північ. Військові закони мають на меті запровадити тишину і спокій в повставшій країні—і от, в інтересах «громадської тишини і безпечности», зупиняється все громадське і культурне життя країни. Завішуються газети, причиняються різні інституції, арештовуються всі «небезпечні» елементи населення. Як під час справжньої війни скрізь по Росії стоять бліндіровані потяги з військом, готові важної хвилини рушитись в небезпечні пункти і вистрілами з гармат та пулеметів знищити ворога, повернути в руїну його добро і цілі селитьбн.

Звagalі—мобілізовані всі сили, приведені в бойовничу готовність всі засоби, напружена вся увага уряду і ціла країна, як вона широка та велика, походе на військовий табор, із сконцентрованою управою, із строго поділеними фундаціями для успіху як «оборонительної», так і «наступальної» війни з «внутрішнім» ворогом.

Кавур якось висловився, що при стані військової облоги, в якому тепер перебуває *de facto* ціла Росія, країною може правити перший ліпший дурень. А там, де порядкує така категорія адміністраторів, не-

можна сподіватись добра. Не дивож, що і система військового порядкування, підготовлена довголітнім і не менш руйнуючим добробут і економічне життя країни порядкуванням феодальної бюрократії, довела Росію в решті решт до повного фінансового банкруцтва. І раніш ще уряд примушений був звертатись до внутрішніх і зовнішніх позичок, як до єдиного засобу задоволення потреб фіску, при умові повної руїни народного хозяйства, яка (руїна) природно виникала із неможливості для капіталістичного господарства розвиватись в рамках бюрократично—абсолютної монархії. Тепер же, коли вибухла революція і в своєму руйнуючому процесі захопила всі сторони державного життя, позичкова тенденція уряду зросла ad maximum. Революція спинила цілком розвій господарства, вона дезорганізувала господарське життя країни, спричинилась до підпаду торгівлі, промисловості; провадження сільського господарства стало теж абсолютно неможливим, і, таким робом, всі життєві корні державною фіску опинились в критичному становищі, поставивши перед урядом прокляте питання про нові фінансові джерела як для підтримування державного господарства так і спеціально для задушення революції. Отже потреба нових позичок за кордоном стала для уряду питанням життя і смерті. Та коли раніш урядові щастило їх робити, то тепер, після того, як революція захитала всі підвалини його панування, умови позичок стали не так лехкими і зустріли за кордоном цілу силу перешкод: $\frac{0}{100}$ на позичені гроші підвищувались, обовязки що до виплату позичок і тих услуг, які уряд, в подяку за позички, мусив робити для закордонної буржуазії, збільшувались і ускладнялись. Під час побіди революції і обезсилення уряду всі заходи останнього залякочити нові позички розбивались об мур недовіря чужоземних банкірів і всю свою розлютовану енергію він звертав на те, аби задушити революцію і формальним заспокоєнням країни повернути назад довіря закордону. Останніми часами, після часового приборкання революції, вчинити се урядові пощастило. Фінансова буржуазія Європи, що рахується лише з фактом грубої сили і переслідує свої егоїстичні цілі, зважилась піти проти інтересів населення Росії і відкрила новий кредит запеклому ворогові останнього. Правда, вона дуже скористала з критичного становища уряду, примусила його прийняти позичку на зневажачих умовах, виговорила собі силу привілеїв; але, як би там не було, факт залишається фактом, і ми маємо нову величезну позичку в $843\frac{2}{4}$ мил. руб., з яких доведеться одержати лише 660 мил., бо виплат за неї уряд за перший рік обовязався покрити з цієїж таки суми. Та, не дивлячись на величезні розміри нової позички, її всеж не вистарчить для операцій уряду навіть на пів року, бо на ці гроші він до початку 1907 р. мусить покрити дефіцит 1905 року—180.000,000 руб.; дефіцит 1906 року—481.000,000 руб. і виплатити т. зв. «короткочасні» обовязки на суму 150.000,000 руб. Що буде далі робити уряд, коли політична ситуація, утворена ним, буде перебувати в такому становищі, як тепер, і коли, з другого боку пригадати, що умовою позички поставлено не робити нової за кордоном аж в продовж двох років — всі ці питання находять своє розв'язання вь неминучім банкруцтві країни і в неминучості зміни самої ситуації.

Згадка про позичку нам потрібна була не лише для того, аби показати, на який короткий час вона, при браку інших умов, — як от, приміром, підупад революції etc., — може мати реальне значіння, але також і для того, щоб підкреслити її значіння, як ілюстрації тих засобів, до яких звернувся уряд, в цілях зміцнення своєї сили і успішності боротьби з революційним народом і як раз перед скликанням Державної Думи.

Вона була наругою, топтаннем і зневагою тих прав і свобод, що були оголошені маніфестом 17 октября. Навіть з цими обгризаними свободами вона стояла в гострій суперечці. Читачі певно пригадують, як прем'єр першого quasi конституційного міністерства д. Вітте в доповіді Імператору 17 октября заявляв, що завданням уряду до скликання «народного» представництва — Думи, є «переведення в життя часових правил, що забезпечують населенню користування благами горожанської свободи» і стремління на всіх ступнях, «к усуненню исключительных законов». В дійсності політика уряду направлена була на те, аби відібрати у населення завойовані ним свободи і оточити чого життя ще більшими путами і тиранією, ніж це було до видання пам'ятного маніфеста «свобод». В провадженню оголошеної політики Вітте обіцяв «не зупинятись ні перед якими б то було офірами». і, як показали факти, додержав слова. Той, хто уважно стежив за цілою діяльністю уряду, як за законодавчою, так і за адміністративною, не міг би прийти до іншого висновку, як до того, що вся вона направлена була на те, аби вернути назад загублену ним силу і довір'я закордонних банкірів. І само собою зрозуміло, що всі заяви, маніфести і інші урядові акти, якими оправдувалась політика крові і насильства, не містили в собі ані зерна чогось подібного до правди, а були незграбно замаскованою декорацією хижацьких замірів і інтересів, старано закутаних в інтереси «загально-державні» в «інтереси загального добробуту і успішного розвитку країни». Її метою сказали ми—було не тільки запровадити спокій внутрі самої Росії, але й повернути довір'я закордону. Не рахуватись з останнім стало абсолютно неможливим. Минулі ті часи для уряду часи, коли він сепаратно міг будувати свою внутрішню політику. Економічний розвій Росії, надавши їй характер типової капіталістичної держави, проробив з нею ту саму історію, яку він утворює скрізь, де лише появиться. Утворивши в Росії капіталістичне господарство, він всевладно почав вимагати для його розвитку необхідних і обов'язкових умов, а власне демократизації державного ладу і певних політичних свобод. Завпровадження їх в життя стало кінцевою потребою цілого державно—господарського життя країни і в значній мірі вимогою чужоземного капіталу, субсідіями котрого уряд і міг лише, при зростаючому економічному кризисі, підтримувати свою фінансову політику. Буржуазія, а особливо закордонна нехтує запобіганнями придворної камаріллі. Тому то в позитивному розв'язанню політичних свобод в Росії заінтересовано було не лише російське населення, але і чужоземна біржа. Не передбачаючи конфлікту, а може й свідомо заплющуючи очі передь ним, уряд провадив далі свою випробовану і, здавалось йому, певну політику: політику власних інтересів, насильств і роздратовання. Її повне банкруцтво виявилось в останній раз під час японської війни, і Портсмутський мир був не лише

капітуляцією військової сили російського війська перед японським, але і капітуляцією самодержавія передь чужою бржею. Вибухи революційного руху, що супроводили або й спричинялись до пораз російської політики на міжнародній біржі, разгортаючись чим далі все з більшою силою, відіграли ролі останнього руйнівного твердиню самодержавія фактора і вкупі з тим могутнього імпульсом, що примусив уряд Імператора Миколи II звернутись до випробованих західно-європейськими державами конституційних форм урядування.

Маніфестом 17-го октября формально установлялася зміна абсолютної монархії на монархію конституційну. Але фактичної зміни в державних відносинах маніфест не приніс жодної. Конституція определяється, каже Ласаль «фактичними відносинами соціальних сил країни» *). І от, коли ми будемо розглядати маніфест 17-го октября, як конкретний показчик зміни в відношенню політично-суспільних сил Росії, то мусимо прийти до висновку, що він, хоч і знаменував собою певну перемогу революції, але вкупі з тим свідчив, що для дальшого усього її і формального закріплення нових політично-суспільних стосунків, що почали уже увиходити в життя, вимагалось доведення її до логічного кінця. Та замість зросту ворожого урядові сили після видання маніфесту помічається диференціація її. Права і привілеї, якими уряд наділяв буржуазні частини населення, були *Sui generis* «чечевичною похльбкою», за-для якої вони продали сирому революції. Обіцявши запровадити в життя конституційні норми, що відкривали упривілейованим класам російського населення можливість проблематичного в істоті своєї впливу на державні справи, а тим самим і на більший усього в здійсненню їхніх класових інтересів, уряд придбав в особі буржуазії посередніх і безпосередніх спільників в своїй боротьбі з консервативно-революційними елементами населення. Класові домагання пролетаріату, вимоги революційних реформ в аграрних відносинах з боку селянства відштовхнули буржуазію від решти революційного народу і спричинились до того, що вона шарахнулась в обійми контр-революції. Гасла революції були, таким чином, страшним соціалістичним пугалом для буржуазії і тому то, страхаючись їх, як чорт ладону, вона почала галасувати про страшенну шкоду для добробуту країни і «загального визволення» дальшого провадження революції. Таке поведіння буржуазії було величезною помилкою з її боку. Недалекесягла, живучи інтересами лише своїми, вона цим шкодила перш усього собі ж таки. Позбавлена можливости глянути ширше на придбання революції, з тих широких перспектив, які відкривались для неї після рішучої перемоги останньої, вона не хотіла знати, що політичними свободами, за здобуття котрих з такою самопожертвою бореться пролетаріат, скористувалась би перш усього вона в інтересах збільшення «додаткової вартости». Але в тім то і полягає прокляття пануючого класу, як вірно зауважив Бебель, що «в рішучий момент він ніколи не виявляє належного розуміння і ніколи не робе того, що йому треба б було зробити» *). До-сить було урядові натягнути на суррогат політичних свобод, як російська

*) Ласаль „Про суть конституції“ переклад І. Ф. 1904 р. вид. Р. У. П.

**) „О политической стачке“. Стр. 12.

буржуазія спокусилась і плазом полізла за ними. Іронія долі кепсько поглузувала над таким наївним довір'єм буржуазії до обіцянок уряду. Вона забула, що конституційні-свобода, права, порядок etc. є пустий звук, коли не закріплені фактичною силою, що вони в першу ліпшу хвилину можуть бути одібрані, або повернені в ніщо, коли проти волі уряду не стоїть могутня сила свідомого народу, готового в хвилину небезпеки покласти своє могутнє Veto на подібні заходи уряду.

Переміною в революційній ситуації зручно скористувався уряд: всю силу своїх штиків і пулемьотів, весь свій збройний апарат вжив він на те, аби знищити єдине вірні гарантії народної свободи—пролетарські організації і народне озброєння, а коли це йому пощастило виконати, він спокійно міг звернутись до обрізування і без того обкраяної «конституції». Процесом боротьби проти революції з одного боку і обрізуванням «конституційної» хартії, процесом страшно жорстоким і звірячим, з другого характеризується весь час діяльності уряду від оголошення маніфесту 17 октября і аж до скликання Державної Думи. Передь самим скликанням «народного» представництва свобода, оголошена маніфестом, була одібрана назад. Самодержавіє стояло передь ним в такому ж самому вигляді, яким воно було і до видання конституційної хартії. Члени Державної Думи їхали на перше своє зібрання по країні, зашиті кровію і усіяні трупамі. Перше їх засідання відбулось в атмосфері зла і насильства. За день перед першим зібранням уряд оголосив характерне memento для членів Думи в формі «Основних Законів», торкається і зміняти яких остання не мала права і які зберігали за самодержавієм всі права і прерогативи, що їх мало воно і до видання маніфесту 17 октября. «Основні Закони» закінчили собою цікл законодавчої творчости нашого уряду. І як вся практична діяльність його в продовж цілих століть направлена була проти народу і його ріжномаїтих інтересів, так і останній акт законодавчої творчости його, був вінцем цієї діяльності, гнилої по своїм підвалинам, архаїчної по формам, пустої по змісту і страшно шкідливої і жорсткої по своїм наслідкам для широких мас населення. Сходячи з історичної сцени, самодержавіє зайвий раз показало убогий зміст своєї державної системи і дійсний характер своєї «божеської» ідеології, що спирається виключно на силу штиків і черпає житьові сили для себе в крові і насильстві надь «горожанами» країни.

«Основні Закони» показали, що уряд імператора Миколи II дивиться на народне представництво Росії, як на декоративну канцелярію при самодержавному монарху. Самий факт їх оголошення був ганебним викликом народу, топтанням його прав, образою навіть для того «народного» представництва, яке уряд примушений був нарешті скликати з упривілейованих або, здавалось йому, монархично настроєних частин населення. Не дивож, що такий вчинок уряду викликав обурення навіть з боку буржуазних частин останнього, не кажучи вже про більш революційно настроєні елементи його. Парламентська трудова група Думи на одному із своїх засідань заявила, що вона «прегарно відчуває грізне значіння цього акту уряду. Він неминуче веде за собою розрив уряду з народом». Що до соціаль-демократичних кругів, то їх відношіння до ганебного звичну уряду ясно само собою: Навчені гірким досвідом Західно-євро-

пейських революцій і тією паскудною роллю, яку відіграла в них самодержавна власть, вони передбачали можливість подібних ексцесів з боку російського уряду аж доти, доки не тільки формально, але і фактично сила державного порядкування не опиниться в руках революційного народу.

Та як би там не було факт видання «основних законів» залишається фактом і, становлячи собою зайвий причинок до неминучого конфлікту межі Державною Думою і урядом, притягує тепер увагу населення цілої Росії. Які форми прийме цей конфлікт—з певністю не можна сказати. Але можливість його для нас не підлягає жадному сумніву.

II.

Уже сам склад Думи є порукою цього. Урядовий терор під час виборів попеклювався про те, аби зробити його опозиційним. Ті різні соціальні групи, що послали своїх представників до Думи, не можуть не бути в опозиції до уряду: дрібна городська буржуазія—дякуючи тому, що відчуває страшенну залежність від лихварського і торгового капіталу, що користується «покровительством» і «великими милостями» уряду; велика буржуазія—з ненависти до убійчої для неї політики уряду, що сприяє розвій капіталізму в Росії і довела до підупаду її значіння на міжнародньому ринку; селянство—дякуючи своєму невдоволенню відношенням уряду до аграрного питання і остогидлим для нього бюрократичним «опекунством» в усіх сферах його життя. Правда, сила і інтенсивність опозиційної настрою до уряду не однакова у різних соціальних груп населення, а значить не однакова і у депутатів, що представляють їх інтереси в Думі, але ті пута, якими оточена і законодавча і контролююча діяльність російського «народнього» представництва так тяжкі і вузькі, що почувати в них яеусь можливість «спокійної органічної роботи» для всіх представляється абсолютно не можливим. Отже всі предпосилки для конфлікту межі народним представництвом і урядом маютьсся і питання полягає лише в тім, як скоро він повстане і які форми прибере. Конституційно-демократична більшість Думи, судячи по першим крокам її діяльності, а також по тим постановам, які зроблені було на останньому (III-му) з'їзді в.-д. партії, намагається в усіх сил віддалити час цього конфлікту і шляхом взаємних уступок і мирних переговорів з короною, утворити необхідний Status для органічної роботи. Але ледве чи така кретинична парламентська політика «вадетів» може рахувати на популярність в широких массах населення, а тим самим і спричинитись до заспокоєня країни. Зігзагообразні манівці в.-д. політики стоять в гострій суперечці з вимаганнями відкритої і ясної боротьби, що голосно чуються в рядах «трудової парламентської партії», і є, звичайно, нічим иньшим, як одсвѣтом того настрою і тих поглядів, які панують в широких народніх массах селянства і близьких до нього по своїм поглядам на завдання Думи груп. Відсилаючи читачів до постанов згаданої думської фракції що до питання про роль Думи в теперішню хвилю, ми не можемо не підкреслити того справді револю-

ційно-демократичного становища, яке заняла ця фракція в Думі. Останню вона вважає лише моментом; етапом в розвою революційної боротьби, не містом органічної роботи, а лише часовою інституцією, обов'язок якої— утворити всі необхідні умови для скликання справжнього народного представництва на основах вселюдного, тайного, прямого і рівного виборчого права. Така позиція діаметрально розходиться з двоїчною політикою К.-д. партії, і це утворює необхідні предисидки для конфлікту і в нутрі самої Думи, для взаємної боротьби між парламентськими нашими партіями. Нема чого й казати про те, що всі симпатії революційних мас будуть на боці справді демократичних представників їх, а не на боці угодного-уміренованого і адатного завше на зраду конституційно-демократичного блоку. Уже і тепер центр уваги революційного суспільства переміщується від буржуазних «оборонців» свободи на справді демократичних захистників її—на «трудоу парламентарну партію».

Що буде далі? Яку роль відіграє Дума?

Ці питання тепер у кожного на устах, кожен нетерпляче чекає наслідків того конфлікту, в який неминуче стане до уряду Державна Дума.

Свою політику від часу оголошення маніфесту 17 жовтня уряд недвозначно показав, що він має на увазі і за що вважає Державну Думу. З друго боку як ріжномаїтий не є склад останньої, всеж він примушений буде вступити в конфлікт з урядом. Це тим більше представляється необхідним, що революційний настрій пролетаріату, задавлений було часово урядовими репресіями, починає знову підвищуватись, набирати сили, давати себе знати і в певній мірі відбиватись на демократичних елементах в самій Думі. Не підлягає жодному сумніву, що вони будуть стояти на сторожі народної свободи і всі сили вживуть на те, аби інтереси її не продані були представниками буржуазних груп Думи, а щоб втілились в реальні форми народніх домагань.

Яка буде тактика уряду, в якій відносини стане він до скликанного ним «народного» представництва, як він реагуватиме на його постанови і домагання придбати собі справжні права народного представництва?

Можливими є два шляхи. Перший—це продовжувати криваву політику Вітте—Дурново і нехтувати всіми заявами Думи. Другий—увійти в згоду з умірованими елементами Думи і шляхом переполовинених уступок спинити розвій революційного процесу і приспати енергію революційних мас. На який із них ступить уряд, щоб виддалити час своєї загибелі, певних даних судити про це немає. В урядових сферах панує така стерянність, що виводить з неї якись певні висновки, було би трудним, але сама природа реакційного уряду потягне його зробити все можливе в сфері безвстидства і туподумної жорстокости. Та в даний раз, нас це і не інтересує.

Ми не належимо до тих, що ї парламентарський кретинизм забив баки, а формальне і часове заспокоєння країни відібрало можливість об'єктивно дивитись на ті глибокі і непохибні закони, по яким відбувається розвій революції в Росії. Ми «не отягощені» конституційними ілюзіями буржуазних груп і не гадаємо, щоб Дума могла відіграти

втихомирюючу роллю в розбурханій країні і вилити цілющій бальзам на таке числені, болючі і різномаїті рани населення Росії, а надто таких груп його, як пролетаріат та селянство. Ми знаємо, що ні уряд ні Дума не дадуть цим групам повних свобод і не розв'яжуть тих запутаних проблем, які висунуло не порядок денний економічне і політичне життя Росії. А лише це одно і могло б утворити необхідні предпосилки для заспокоєння країни і тим самим і втихомирити зхвильоване море революції. І коли уряд стане на перший передбачений нами шлях, цілком зрозуміло, що Дума вдограє роллю камня, об який розіб'ються конституційні ілюзії тих, що дякуючи, або своїм класовим стремлінням, або політичній несвідомості, пішли в неї з метою органічної творчої роботи. Обов'язком свідомого пролетаріату як в цім разі, так и тоді, коли уряд піде на переполовинені уступки, вжити всі сили, аби направити течію революційного процесу по тому річищу, якого вимагає сама логіка революції. Він мусить утворити т. зв. «вплив вулиці» на Думу, мусить вживати всі засоби, аби не дозволити спинити необхідний акт конфлікту, з урядом, а зробити його, якомога гострійшим і покласти всі сили, аби Дума підпала його впливові і домагалась позитивного розв'язання всіх тих вимог, які будуть ставитись ним. Ми занадто скептично відносимось до тих заяв, які оголошуються буржуазною більшістю Думи про її готовність служити інтересам народної свободи, з гіркого досвіду західно-європейського пролетаріату, якому вона так залила за шкуру сала, ми знаємо, що значить вірити тим «медоточивим» обіцянкам; подібно до того як і дволична тактика російської буржуазії досить уже навчила наш пролетаріат, щоб він дав себе піймати на гачок гарних слів і не меньч гарних обіцянок «своєрідної буржуазії». Тому то ми мало віримо можливості демократично-консеквентної тактики в Думі з боку буржуазної більшості її і гадаємо, що вона скоріш пересунеться праворуч ніж ліворуч. Само собою зрозуміло, що і в цім разі, як і тоді, коли уряд зразу ж вступить на шлях нехтування заявами опозиційної Думи, заспокоєння країни не може наступити. Той, хто стежив за виборами думських депутатів на селах, не міг не спостерігти тих надій, які покладають на них сільські групи населення: все або ніщо! — так можна характеризувати ці надії. Повна свобода, повна перебудівля державного і господарського життя країни, або знову боротьба, неминуча, запекла і невпинна! — це девіз, це домінуючий настрій і ціль всіх сподіванок і намірів як селянства, пролетаріата, так і взагалі цілого революційного народу.

І ми гадаємо, що, на підставі цих спостережень над об'єктивними фактами життя, можна зробити висновок про роль Думи в розв'язуванні революційного процесу: — вона є один із етапів, а не закінчення його. Якби політична ситуація із двох передбачених нами не скоїлась — Державна Дума стане лише імпульсом для нових вибухів революції, для нового і може ще більш грізного і не вичерпанного гніву народнього. Об'єктивні умови для цього, як показали ми раніш, ще живуть — все їдно як

«Живе народ і гнів його великий
І помста й боротьба!»

Огляд закордонного життя.

(I Алгесіраська конференція. II Обопільні услуги. III Катастрофа в Курієрі. IV Страйк шахтарів у Франції. V Страйк шахтарів в Сполучених штатах. VI Конгреси робітничих партій в Англії. VII Побіда англійського пролетаріату).

I.

В продовж майже трьох місяців, поки йшла конференція Європейських держав в Алгесірасі, Європі загрожувала грізна небезпека нової війни, на сей раз, між Францією та Германією. Обидві ці держави мають агресивні наміри, що до Африканського материка і економічні інтереси їх, власне інтереси їх пануючих буржуазійних клас, зустрілися нарешті в Мароко, яке вже було в сфері економічного і політичного впливу Франції. Германія не від того була, щоб „закутим в броню кулаком“ зупинити посовування Франції наперед в Африці. Ще торік в апрілі місяці Вільгельм зробив демонстративну подорож до Марокського султана і, як кажуть, розсипався там перед ним чортиком. Та в той час Франція хоть і переполошилась, що Германія вирве у неї Мароко, але відповісти «належучим» робом заходам Германії не могла, бо союзниця Франції—Росія скандально завязала на далекім сході. З того часу непорозуміння між Францією та Германією з за переважучої ролі в Мароко все росли. Соціалістичні партії обох держав вживали всі можливі засоби, щоби недопустити до війни, і їх агітація мала велике значіння. Почасти під впливом сеї агітації, почасти під вражінням недавно закінченої російсько японської війни, раніш ніж перейти до розв'язання суперечки зі зброєю в руках, і Германія, і Франція згодились на скликання особливої конференції, котра зібравшись в січні, тільки 25 марця закінчила свої роботи. Дякуючи тому, що більшість держав, бравших участь в конференції, власне: Англія, Італія і Росія схилились на бік Франції, Германія майже нічого не виграла з тої бучи, яку вона підняла була з-за Мароко. Конференція, відчиняючи ширше двері інтернаціональному капіталові і інтернаціональній експлуатації в Мароко, визнала все-ж таки перевагу економічних і політичних інтересів Франції, що виявилось конкретно в предоставленню Франції найбільшої долі в складочнім капіталі Марокського державного банку (Франція має три пайів із семи, тоді як інші чотири держави—по одному пайові), а тако-ж в по-

станові, що поліція в портах Мароко мусе бути по части під начальством французьких офіцерів, по части — еспанських, а по части — мішаного персоналю з офіцерів тої і другої національності. Домагання Германії в напрямі цілковитої нейтралізації Франції в Мароко — підтримувала лише Австрія. Така несприятча для Германії групування держав, продітованна для Італії і Англії спільністю, в даннім разі, економічних інтересів буржуазії сих держав з інтересами буржуазії Франції, а для Росії вигодами, про які річ низче, примусила Германію, хочеш не хочеш, прийняти постанови конференції. Даремно Вільгельм з ухарством правдивого пруського юнкера подавляував шаблею і старався зачепити шпорою свою зарейнську сусідку, даремно, приймаючи з приводу срібного шлюбу вітання від дипломатичного корпусу і генералітету, він в промові, зверненій до фельдмаршалів, нагадував їм як 35 років тому назад його доблестна армія оправдала себе, — коаліція, що утворилась круг Франції, була остілько імповантна, що Вільгельм опустив, піднятий вже над Францією, свій закований в броню кулак.

Ся групування держав була повною несподіванкою для Германії; в кожному разі, Германія рахувала на піддержку з боку свого спільника по «тройственному союзу», Італії і з боку Росії. Піддержка останньої для германського уряду розумілась як щось майже обов'язкове за всю ту суму «добрих услуг» военного і поліцейсько-шпінського характеру, зроблених германським урядом урядові російському, як під час війни Росії з Японією, так і в останні часи війни з «внутрішнім» ворогом. Після того-ж, як дійсність показала інше, і германські офіціальні сфери, і буржуазійні кола не могли скрити свого обурення проти спільника і «доброго сусіди». Зі скрежетом зубовим офіціозна і буржуазійна преса Германії видала по адресу російського уряду: так се тава нам подяка за наші «добрі услуги», за наші поради в чорні дні; преса обвинувачувала російський уряд в азійським коварстві і невдячності. Дісталось і по адресі Італії. «Італія, писала «Vossische Zeitung», дала світові приклад відцурання від щирости і чесної вірности спілці (союзові). Німці незабудуть італіянням алгесіраських днів!»

Офіціальні сфери Германії, хоч неменч роздратовані зрадою спільника і «доброго сусіди», але в висловленню свого обурення більш умірковані. Германський імператор недвозначно підкреслив своє відношіння до держав, що брали участь в конференції, нагородивши «не в примір прочим» австрійського представника на конференції великим хрестом ордена червоного орла. В телеграмі про се, присланий на імя австрійського міністра внутрішніх справ, Вільгельм заявив, що Австрія може в внішніх справах в подібних випадках завше рахувати на подібні-ж услуги з боку Германії.

Алгесіраська конференція виявила тенденцію до нової групування великих держав: намічається новий «тройственный союз» буржуазії Франції, Італії і Англії.

II

Розв'язання Марокського питання мало значіння не тільки для безпосередньо заінтересованих в справах Мароко Франції та Германії, але також і для російської реакції. Германія, несвідомо, зробила російській реакції ще раз послугу, може найбільшу в доси роблених «добрих послуг», утворивши такий став річей, при котрім, доживаючий свої останні дні, поліційно-приказний лад Росії міг притиснути до стіни свою спільницю французську буржуазію і вирвати у неї ще одну позичку. Хто би подумав, що здохла б російська реакція нахвється живою водою під гарячим промінням африканського сонця, аж десь в Алгесірасі! Між тим се так. Свій врах уряд Вітте — Дурново відсунув на короткий час в будущину тільки дякуючи кольосальній позичці, винятій з кишень буржуа через посередство Алгесіраської конференції. Історії сеї позички, як також її шкідливих для російського суспільства умов — ми не будемо тут деторкуватися, про се читачі знайдуть в внутрішнім огляді. Ми зупинимось над позичкою постілько, постільки вона безпосередньо звязана з такою прямою політичного життя, як Алгесіраська конференція.

Очевидно російська дипломатія довгий час сама не знала, кому їй підписувати на конференції: чи Германії, чи Франції.

З одного боку «добрі послуги», з другого — спілка і ні тут, ні там не дають позички; от-же приходилось сидіти між двома стільцями. Таке мудре поведіння російської дипломатії на конференції дає германським офіціальним колам і німецькому буржуазному суспільству певність, що Росія на боці Германії. І офіціальна, і неофіціальна преса почала трубити про се на увесь світ.

Очевидячки, що колиб Росія стала на бік Германії, то наслідки конференції були-б цілком інакші і несприятливі для Франції, не кажучи вже про те, що се підняло-б ще більше небезпечний для Франції війовничий запал Вільгельма. Французська буржуазія почувала себе кепсько. Російські фінансові агенти в Парижі і дипломати в Петербурзі рішили, що тепер саме настав слушний час і засьпівали популярний опереточний романс: «денег дай, денег дай и успѣха ожидай!» Небуло чого робити французьким буржуа, хоч відразу грошей і не дали, але пообіцяли дати і от російська дипломатія, махнувши на «добрі уполуги» Германії, сіла на певний стілець спілки з Францією.

Російський міністр внішніх справ, граф Ламедорф, повіслав представникам Росії закордоном піркуляр, в котрім запропонував їм рішуче заперечити поголоскам, що ніби-то Росія висловила-сь з приводу організації поліції в Мароко в противність з точкою погляду Франції.

Делегат Росії на конференції тако-ж одержав відповідні накази. Після сього, справа конференції пішла швидким темпом до розв'язання. Заява російської дипломатії була тою гирькою, яка кинута на терези в мент, коли стрілка непевно хиталась з боку на бік, рішуче переважила справу в бік Франції. Се зробило і в Германії, і у Франції відповідне вражіння. І в той час, як німецька буржуазія і уряд обурю-

вались азійською невідчужуваністю російського уряду, французські та інші кола захоплювалися його лицарством і обіцяли не забути улосуду Росії.

Зрештою конференція закінчилась, і на сцену в Парижі була висушена російська позичка на польову суму і на гнотайських (рестовитических) умовах. Російське суспільство і російська постонова преса обурювались проти цієї позички, як проти такої, яка руйнує добробут народу і яка в значній своїй сумі піде на зміцнення реакції, не вважучи вже про те, що самий акт позички являється грубим нехтуванням прав думи, що мала зібратись через два тижні після випуску позички. На всі ці обурення і протести, самодовольна і жадна на барани буржуазія республіканської Франції з цінтямом, вартим подиву навіть для буржуазії, відповіла на сторінках «Temps'a», що «французське суспільство, в своїх симпатіях до дружньої Росії, не повинно робити різниці між нацією і урядом. Франція жусе підтримати всю Росію і, попереднього, її уряд, послуги котрого не можуть забутись».

Так говоре буржуазія передової демократичної республіки! Для неї нема різниці між нацією і урядом! Республіканські міністри, «соціаліст» Бріан і «радикал-соціаліст» Клемансо, що з чужістю приторгають до своїх грудей руский народ в образі заюшеної кровью триади Вігто—Дурново—Азімов, що за пречудова картина

Зпохопившись, що прилюдне і відверте «лобизання» з російськом реакцією виглядає дуже вже бридко, навіть для продажної буржуазії, ся остання і французський уряд почали виправдуватись тим, що вони позичкою російській реакції ніби удержують фінансовий стан Росії від банкрутства і таким робом, на конт російського суспільства і своєї порядности, рятують свої, позичені ще раніш, міліони; своєю сорочка, мовляв, до тіла ближче і во їм'я цієї близьости, начеб-то, і пішли французські міністри «соціалісти» і радикали на компроміс. Та не треба бути далекоюсяжним, аби побачити, що се хоч сяке-такое виправдування безгрунтовне. Досить вгадати, що перед конференцією французські буржуа і уряд так само добре знали фінансову скрутність російської реакції, але не хотіли й слухати про нову позичку. Як то видно з листа фінансового агента Росії в Парижі, д. Рафаловича, опублікованого в газеті «Двадцатый вѣкъ», французський міністр фінансів Пуанкаре не хотів навіть приймати Рафаловича, і в мент, після конференції — така різка зміна поглядів і відносин! Зродьтось, що се не без причин.

Очевидячки, що се соціалісти і «соціалісти», і коли Бріан та Клемансо, французські соціалісти в кивичках, і знаходять можливим в спілці з буржуазією підтримувати російську реакцію, то просто соціалісти у Франції, як і слід того було чекати, виявили себе запеклими ворогами тої реакції і всіма засобами агітують проти позички. Вальян і Руане, соціалістичні депутати протестували в французським парламентом проти позички; вони зверталися до гонору республіки і, во їм'я того гонору, звивали республіку не понижатися перед російськом реакцією і не компромітувати себе приятелюванням з нею. Соціаліст Жорес в своїй газеті «Humanité» тако-ж виступив проти того, аби Франція давала позичку російській реакції. Соціалістична партія, в день випуску позички (13 априля), розсилає по пошти і розплілювала майже по всіх містах свої оголошення, які роз'ясню-

няли покупцям бумаг нової позички справжнє значіння тої позички і удержували французський нарід перед зрадництвом інтересам російського суспільства.

Само собою розуміється, що, розгнівана на російську реакцію, Германія офіційної участі в позичці не бере, не дивлячись на висоту відсотків (0/0) і куртажу банкірам. Офіційно се об'ясняється тим, що Германія не що-давно зробила внутрішню позичку і на її грошевім ринкові немає тепер зайвих сум. Австро-Угорський державний банк, із солідарности з Германією, принципіально висловився тако-ж проти того, аби австрійські банки приймали участь в позичці, хоч, звичайно, високі доходи нових російських бумаг спокусять поодиноких капіталістів Германії і останні будуть приймати участь в позичці на закордонних ринках, а Австро-Угорщина в останні часи, навіть допустила офіційне рекламування позички в державі і котіровку нової позички на біржах Австро-Угорщини Таке поведження Австрійського уряду викликало з боку австрійської соціально-демократії гострий протест, власне посол до Австрійського парламенту, соц.-демократ Еленбоген вніс в парламенті запит з приводу допущення на австрійській біржі російської позички. По думці посла, ся позичка є найліпшим доказом того, що сучасна самодержавно-бюрократична Росія йде до банкрутства і допущення останньої позички на австрійській біржі, в фінансовім відношінню, є преступним недбалством уряду, а в політичнім — злочином, позаяк є нічим, як уплатою російському самодержавію австрійськими грішми за зроблені їм злодіяства. По думці посла Еленбогена та його товаришів, Австрійський уряд допомагає урядові Вітте — Дурново і Ко добути грошей на разстріли борців за волю, на організацію єврейських погромів, на підкуп європейської преси, взагалі — на підтримання варварського, кривавого ладу.

От-же не дивлячись ні на обурення поступової частини російського суспільства, ні на агітацію проти позички французських і австрійських соціалістів, ні на образи «національного почуття» і солідарність з ображеними, позичка російській реакції, улаштована вдячним урядом республіканської Франції, була підтримана західно-європейською буржуазією. Зажерлива і полохлива — вона мала до сього дві, на її погляд, дуже важні причини: одно — великі доходи з нових російських бумаг, а друге — мильну надію, що, озброєна інтернаціональним золотом, російська реакція нарешті таки задаве «гідру революції» і усуне з перед очей західно-європейського пролетаріату небажаний приклад нової революції. Лінше ще раз рискнути кишенею, а не доводити до ставлення на карту самого свого істнування, так гадали європейські буржуа-капіталісти, даючи в позик у гроші російській реакції.

III.

О свільєо сучасний капіталістичний лад зовсім не рахується з робітничою клясою — можемо бачити се на страшнім прикладі, катастрофі, що сталась в Курієрських шахтах у Франції. Капіталістичний лад не тільки не забезпечує творцеві всіх життєвих благ, робітничові більш-менш

людського існування, але що більше, не забезпечує навіть йому того, що він, стаючи до машини, чи спускаючись в глибини шахти, щоб більшу частину свого робочого дня проробити на капіталіста — може бути спокійним, принаймні, за своє життя. Свіжий приклад — Курієрська катастрофа. Від вибуху в Курієрських шахтах зробились обвали і поховали під собою 1800 чоловік робітників. Із усіх, що робили в шахтах, врятувалось тільки 13 чоловік, решта — задавлена обвалами і спалена пожежою, що вибухла від взриву. Над вивченням причин катастрофи працює особлива комісія, в склад якої входять і представники від робітників. Та якби там комісія причини не знайшла, нема жадного сумніву в тім, що причини ці утворені зажерливістю капіталістів хазяїнів шахт. Німецькі робітники шахтарі, що прибули з Вестфалії на поміч курієрським, свідчать, що прилади до охорони життя робітників, які були зроблені в Курієрських шахтах — устаріли, принаймні, на 60 років. Міністр громадських робіт Барту заявив у Парижі в палаті депутатів, що урядові інженіри вже давно предбачали можливість нещастя в шахтах і звертали увагу горно-промислової компанії, до якої належать Курієрські шахти, на невідповідне обладнання шахт. Але володарі шахт економили; вони не вагались рисувати життям тисяч робітників і їх сімей і, дякуючи сьому риску, побирали великі доходи з шахт, що досягали 67% на вложений в діло капітал. Чи варто ще там турбоватись при життя якогось Жана чи П'єра і затрачувати гроші на безпеку їхнього життя, коли на місце покалічених Жанів та П'єрів знайдуться сотні других! Гарні також і урядові органи, котрі предбачали можливість страшної катастрофи, але дальше «звертання уваги» не пішли, бо неслучаю до тієї-ж класи експлуататорів, що і капіталісти-шахтовладільці, мали й однакові погляди з ними на продавців робочої сили.

IV.

Під впливом страшної події, яка так яскраво свідчить про надзвичайну експлуатацію робітників і їх нужденне становище, серед курієрських шахтарів вибух страйк, що скоро захопив собою всю каменно-вугільну округу департаменту *) Па-де-Кале. Страйк шириться стихійно, без агітації і захопив в одних лише шахтах району Па-де-Кале більше 26.000 робітників. 1.300 робітничих трушів ліпше всяких агітаційних рюмів відкривають ненаситну зажерливість експлуататорів капіталістів. На конгресі 3 марця шахтарі ухвалили домагатися: 8 годинного робочого дня, збільшення заробітної платні на 15% (до 7 франків в день, що відповідало нашим 3 руб. 40 коп.), поширення права догляду через делегатів від робітників над безпекою умов праці, пенсії після 25 років по 2 франка (80 коп. на наші гроші) в день і ще де-чого. Капіталісти незгодилились задовольнити вповні всіх означених домагань, через що з 6 марця був оголошений страйк шахтарів. На другий же день після того як вибух страйк, в осередок руху Ланс приїхали французь-

*) Департамент — відповідала нашій губернії.

кий міністр внутрішніх справ Клемансо і міністр громадських робіт Барту. Обидва вони ходили на зібрання страйкарів де Клемансо звернувся до робітників з промовою, в якій умовляв страйкарів не робити насильств над тими шахтарями, які-б не пристали до страйку і стали-б на роботу. Натомість Клемансо обіцяв страйкарям, що уряд буде в їхній боротьбі з капіталістами триматися нейтралітету і обіцяв, що робітники не бачитимуть війська. Запропанувавши, на випадок, свої послуги, Клемансо, певний добрих наслідків від своєї місії, повернувся з Барту до Парижа. Та умови, якими Клемансо обумовив нейтралітет уряду, — були «неприємлими» для страйкарів; вони зводили весь страйк на шлях певного програшу, бо серед мас, хоч би й пролетарських, завше знайдеться частина здеморалізованих капіталом запродавців і темних «товаришів», які зрадять страйкові і ставши до праці, зламають весь страйк. Клемансо це добре знав, бо страйколомство, або штрайкбрехерство, на жаль, має місце св юди. З'явилось страйколомство і серед курієрських страйкарів. Річ видима, що десятки тисяч робітників, що стали в оборону свого життя і ліпших умов праці, не могли допустити до зламання страйку. „Знімаючи“ страйколомів з роботи, страйкарі кидали в містах, де провадилась праця, динамітні бомби. Уряд, боронячи так звану «вільність праці», котра по розумінню буржуазії зводиться, власне кажучи, до права купки іуд і темної сили продавати інтереси борючихся мас, став в оборону страйколомів і от, між страйкарями з одного боку і жандармами та військом з другого, почалися непорозуміння і стички. Боронячись від нападів поліції та війська, страйкарі будують барикади, які оборонцям експлоататорів та страйколомів приходиться брати в атаку. Такі барикади, між инчим, були збудовані в Фокьєрі, Арну, Тріте і инч. містах. В Ліезені робітники мусили витримати цілу облогу з боку війська. При сих баталіях бувають поранені з обох боків та, звичайно, озброєна поліція та військо частіш одержують побіди і розбивають «ворога». При одній тільки стичці на барикадах в Тріте робітники мали 60 чоловік ранених. Отже робітники, значить, не тільки побачили військо, але покоштували на своїх головах та плечах й його важкі шаблі. Уряд робе масові арешти серед страйкарів, але не дивлючись на се, страйковий рух не тільки не зупинився, а навпаки — розливається все ширше й ширше, а дух страйкарів росте все вгору. Другий конгрес шахтарів північного департаменту і Па-де-Кале на зібранню 25 марця ухвалив страйкувати до останньої можливості, з метою примусити капіталістів-хазяїнів прийняти домагання, ухвалені на першій конгресі. З 28 марця почали страйкувати шахтарі басейна Верхньої Луари, далі страйк перекинувся в сусідню Бельгію, на каменовугільний район Борінажа і в шахти Германії. Число страйкуючих в одній лише Франції перейшло за 40.000 чолов. Всюди страйкарі виставляють домагання подібні до домагань, вироблених Курієрськими шахтарями на конгресі 3 марця.

Під впливом грізної небезпеки, що страк шахтарів перейде в відверте повстання експлоатуємих проти експлоататорів і, маючи на оці приклад Росії, уряд, для одержання певної побіди над страйкарями, стягує в місця страйку військо, що не тільки не заспокоює робітників, а як раз навпаки, ще більше їх раздратовує, обурює. Проти провокуючого по-

водження уряду «соціалісти», що виходять в міністерство Сарьена, не протестують. Правда, Клемансо знову приїхав був в осередок страйкового руху Ланс і намагався привернути спокій серед робітників, заклинаючи їх «до порядку», але в той-же час приїхав і військовий міністр, що демонстративно нагороджував орденами жандарів і салдат, поранених в стичках з робітниками. На похоронах поручника Лотура, що помер від ран, які дістав в одній із стичок з страйкарями, військовий міністр в промові заявив, що Лотур помер від «преступних» рук при «героїчним» виконанню своїх обовязків.

Що більше, французський уряд кваліфікує страйк, подібно до нашого самодержавно-бюрократичного, яко «бунт» (так міністр громадських работ Барту назвав в сенаті недавній страйк парижських почтарів)—і це в той час, коли в склад теперішнього французького радикального міністерства виходе Бріан, що вважає себе за соціаліста і ще до недавна був одним з перших і найгарячіших пропагаторів ідеї загального страйку!

Все це дуже нагадує нам знайомі слова і картини. Республіканський буржуазійний уряд до дивного, в поведженню і в розмові з робітниками, подібний до нашого самодержавно-бюрократичного. Ця схожість яскраво свідчить про те, що сучасна клясова держава, яка—б не була її форма (чи монархія чи республіка)—однаково стає в оборону експлуататорів—капіталістів і допомагає їм в гнобленню і визиску робітничої кляси.

Обурені страйкарі, на провокацію з боку уряду, відповідають все гострішими і гострішими засобами боротьби. Стички з військом трапляються все частіше й частіш. В Лансі страйкарі зруйнували залізнодорожний міст, по котрім мали прибути нові потяги з військом. Число останнього в однім лише Лансі доходе до 20.000 чоловік. Та сила робітників не в сих стичках. Коли робітники будують барикади і за них зустрічають військо каміннями, то до сього примушує їх провокація з боку уряду. Останньому є вигода викликати робітничі маси на барикади і розбити їх при допомі гармат і пулеметів подібно до того, як се зробив російський уряд в Москві. Лаври кремлевського адмірала Дубасова не дають спати французьким адміралам.

Се добре розуміють, провідники і керманичи страйкового руху, через що сіндікат (спілка) шахтарів і видав відозву, в котрій заклинає страйкарів до дальшої боротьби за свої права, але разом з тим заклинає і до спокію. Замість безнадійної боротьби з військом, котре буржуазія заставила боронити свої інтереси, робітники збираються взяти проти своїх ворогів могутню зброю, випробовану вже пролетаріатом Росії, а власне—звернутись до загального страйку. До шахтарів вже приєдналися робітники де-яких фахів: страйкує вже багачько робітників друкарів і робітників на бавовняних фабриках. В городі Лорієні справа загального страйку, на випадок коли капіталісти незадоволять домагань шахтарів, вже порішена конгресом уповноважених робітничих сіндікатів (спілок), що відбувся 7-го числа сього місяця. З Парижу майже що дня надходять звістки про нові страйки. 4 апріля застрайкували друкарі, за ними ювеліри, красільщики, прислуга ресторанів і інші.

Можливість загального страйку в Франції збільшується ще тим, що наближається 1-ше мая, день робітничого свята, з котрого французський

пролетаріат ухвалив, на конгресі «Загальної конфедерації праці» в 1904 році, ввести революційним шляхом 8 годинний робітничий день, який, між инчим, входе і в число домагань страйкарів.

У.

Величезний страйк на ґрунті боротьби праці з капіталом повстав тако-ж і в Сполучених Штатах Північної Америки, серед шахтарів камено-вугольного району Пенсільванії, Іллінойса і Індіани. Сей страйк власне є продовженням величезного страйку, який був вибух в тій окрузі ще чотирі роки тому назад. Ще тоді шахтарі виставили були ряд домагань, що до поліпшення умов праці і підвищення заробітної платні. Боротьба з обох боків була упертою. Страйк відбивався руйнуюче на всій промисловості Північної Америки, але власники шахт уперто не хотіли задовольняти домагань робітників; з свого боку і робітники твердо стояли на своєму, аж нарешті в сю боротьбу вмішався президент штатів Рузвельт. Дякуючи його посередництву, робітники і капіталісти погодились на тім, що капіталісти задовольять де-які другорядні домагання робітників. Але і та, і друга сторона добре розуміли, що се не мир, а лише перемир'я і весь час готувались до нового бою. Власне вибуху страйку можна було чекати ще торік, але шахтовладільці, предбачаючи можливість останнього, зробили були величезні запаси вугілля. Нарешті робітники рішили, що прийшов слушний час і оголосили страйк тепер. По наказу Центрального Комітету спілки робітників, пів міліона шахтарів, як один чоловік, покинули 18 марця працю в шахтах. 20 марця покинули працю в антрацитових шахтах 150.000 робітників. На роботу ніхто не ходе, порядок всюди взірцевий. На конгресі, що відбувся в Індіан-полісі 30 марця, робітники ухвалили, що вони повернуться тільки тоді до праці, коли шахтовладільці згодяться на заведення, для определения висоти заробітної платні, особливої «подвижної скали» (зі збільшенням барисхів підприємця—збільшується на відповідну суму і заробітна платня робітників і навпаки, зі зменшенням—зменшується). Боротьба між шахтарями і власниками шахт і на сей раз грозить бути упертою. Хоч робітники і добре з'організовані, про що свідчить їхня дисципліна, брак серед них страйколомів і грізна спокійність, але організовані тако-ж і їхні хазяїни. Майже всі власники шахт (98%) з'єднались в спілку (сіндікат) вугльо-промисловців, що забороняє їм еожнему нарізно входити в порозуміння і згоди з робітниками. Готуючись до страйку, сіндікат за два місяці встиг зробити запас вугля в 400 мільонів тон, чого власне хватє для американської промисловости на 2—3 місяці. З свого боку спілка робітників має особливий страйковий фонд, який доходе до 15 мільон. руб. Крім того страйкарям допомагають грошима робітники инших професій, що дає їм змогу вижити доки страйк почне дошкуляти вишенням власників шахт і доки сі не підуть на уступки.

В цілях скоршого порозуміння, і робітники, і шахтовладільці вибрали особливих уповноважених, які звернулись до президента штатів Рузвельта з пропозицією назначити особливу комісію, яка—б роздивилась їхню обоцільну справу і схилила відповідну сторону до уступки.

Однаке і сьому страйкові не судилось закінчитися без розливу крові. В Пенсільванії між страйкарями і місцевим шеріфом, що прийшов був на мітінг робітників, дякуючи нетактовному поведженню шеріфа, виникло непорозуміння. Обурені робітники напали на шеріфа і розбили дом, де той встиг сховатися. Наслідком сього було те, що уряд викликав військо, яке розігнало робітників, що були на мітінгу, при чім багатьох із них заарештувало. Товариші заарештованих пішли до тюрми, щоби їх увільнити, але проти прибувших до тюрми знову було викликано військо, яке дало залп; в результаті де кілька чоловік убитих і багато поранених.

Вся ся історія дуже і дуже подібна до провокації з боку уряду, але не маючи ближших відомостей, поки що утримуємся від конечного висновку.

VI.

В Лондоні в кінці марця і в середніх числах апріля відбулися конгреси трьох робітничих партій Англії: конгрес «робітничої партії», «незалежної робітничої партії» і «соціально-демократичної федерації». Конгреси ці визначалися звагалі численністю представлених на них організованих пролетарських мас і бойовничим настроєм, що є відгуком того нового напрямку, який в останні часи запанував в боротьбі англійського пролетаріату з капіталістами. Про сей новий напрямок, що по часті був викликаний нашими російськими подіями, ми скажемо далі, а тепер приведемо найбільш важні резолюції конгресів.

Серед резолюцій, прийнятих конгресом «робітничої партії» визначається резолюція, що проголошує повну незалежність робітничої партії від буржуазійних, як консервативної, так і ліберальної, а тако-ж і ірландської національної. З приводу питання про розширення нині існуючого в Англії виборчого права на жінок, конгрес відкинув всякі пів-міри і постановив домогатись загального і рівного виборчого права для всіх без різниці пола. Далі важна резолюція, що обов'язує членів робітничої партії, депутатів парламента і повітових рад (совіти графств) домагатися встановлення для робітників заробітної платні по особливим синдикальним тарифам і установлення мінімуму (найменч можливої) платні для робітників, що роблять в державних і городських підприємствах, — в 30 шилінгів (біля 15 руб.) на тиждень.

На конгресі «незалежної робітничої партії» на обговорення були постановлені, між инчими, такі важні питання, як відношення до революції в Росії, до мілітаризму, справа шкільної освіти і инчі. По першому з сих питань, конгрес прийняв резолюцію, котра висловлює надію, що в Росії в недалекій будучині самодержавіе буде усунено і замість нього буде встановлено народне представництво. Резолюція більше різкого характеру, що вимагала від англійського уряду відкидання з Петербургу свого посла на час, аж доки в Росії не запанує народне представництво була визнана за гостру і не пройшла. В справі мілітаризму була винесена резолюція, котра зазначає, що «конгрес приєднується до принципу міжнародного миру і осуджує всяке намагання до військового виховання молодих людей і заведення загальної військової повинности, в

яким би то не було виді». Що до справи шкільної освіти, то конгрес ухвалив домагатися, що—б школа мала цілком світський характер. Над рештою резолюцій: про виборчу реформу, поліпшення умов праці, встановлення найменч можливої («minimum'a») заробітної платні і т. инч. не зупиняємось.

На конгресі третьої партії, «соціально-демократичної федерації» обговорувалась більшість питань, що мали вже місце на конгресах двох попередніх партій. Позаяк в партіях тепер панує однаковий напрям, то і резолюції, прийняті на конгресі сеї третьої партії, мало чим різняться від резолюцій, прийнятих на там-тих попередних конгресах. Важна лише резолюція, яка вимагає сполучення соціально-демократичної федерації з новою робітничою партією, що склалась ще в 1903 році, як спілка: «робітничої партії», «незалежної робітничої партії» і «громади фабіянців». Така резолюція пояснюється тим, що «соціально-демократична федерація», після того як нова робітничка партія, в останні часи, прийняла новий напрям, не нахоче ніякої ріжниці між собою і там-тою партією.

Таке зближення робітничих партій, з котрих «соціально-демократична федерація» стоїть на ґрунті ортодоксального марксизму і висовує наперед класову боротьбу, а «робітничка партія», будучи переважно організацією тред-юніоністів, що до послідніх часів стояли за «економією» і уникали «політики» в боротьбі робітничої класи з капіталістами, відносились несприятуче до «боротьби клас» — стає можливим лише дякуючи двом причинам. З одного боку само життя показало прихильнішим «економіки» хибність їхніх поглядів, з другого — російська революція взагалі піднесла в гору дух серед західно-європейського пролетаріату і показала йому свіжий приклад того, чого взагалі може досягти пролетаріат силами, смілими виступами. Під впливом сих двох причин, напрям боротьби англійського пролетаріату значно змінився і, що необхідно зауважити, мав дуже користні для пролетаріату наслідки. Про сеї новий бурс, що запанував в шерегах англійського пролетаріату і його наслідки—вважаємо необхідним де-що сказати.

VII.

Являючись країною, де перш всього почали розвиватись велика промисловість і процвітати капіталізм, Англія довгий час одна панувала на світовому ринкові і вигоди капіталістичного способу продукції та світової торгівлі довгий час пожинали виключно англійські капіталісти-промисловці. Високі бар'єри підприємців могли миритися з, порівнюючи, високою заробітною платнею робітників і останні, будучи в більшості матеріально забезпеченими, в масі мало були здатними помічати протилежності капіталістичного ладу і не відчували на собі класового гніту. Намість класової солідарности і організації цілої класи, серед англійських робітників почали розвиватись вузькі «приходські» інтереси професій і професіональна солідарність. Наслідком сього був пишний розцвіт серед англійських робітників професіональних організацій, «тред-юніонів», завданнем яких було стежити за економічними інтересами цілої професії і, кочасти, забезпечувати матеріально своїх членів від всяких пригод (без-

робітте, хвороба, то-що) і на старість. В той час, як «соціаль-демократична федерація» мала 10.000 членів, а соціалістична «незалежна робітничка партія» 13.000 членів, тред-юніони рахували число своїх членів сотнями тисяч: в 1892 році це число доходило до 1.500 тисяч, а через 10 років, в 1902 році—вже доходило до 2 мільйонів. Та виключне становище промислової і торгової Англії було лише часовим; з 60-х років минулого віку на світовому ринкові починають виступати в ролі капіталістичних держав Германія, Франція, Сполучені Штати. Промисловці—капіталісти сих країн конкурують з промисловцями Англії і зменчують їх бар'єри; англійські промисловці намагаються удержати бар'єри на прежній висоті шляхом пониження заробітної платні робітників, заведення пошлін і імперіалізму, що все відбивається руйнуюче на робітничій клясі. Між капіталістами промисловцями в Англії і робітниками повстає боротьба, котра чим далі робиться все упертішою і все з більшою і більшою очевидністю доведе робітникам, що «мирне співробітництво кляс» неможливе, що «приходські» інтереси і одні лише професіональні організації—безсилі забезпечити їм постійність праці і заробітку, що одна лише «економіка»—безсила побороти клясу капіталістів, яка захопила в свої руки політичну владу в державі і користується нею в своїх клясових цілях. З повною очевидністю побачили се англійські робітники після того, як суд по ділу тавфальської компанії визнав, що тред-юніони відповідають за вчинки своїх уповноважених і урядових особ і присудив тавфальській компанії з зпільки залізно-дорожних робітників відшкодування за страйк в сумі 200.000 руб. та 100.000 руб. за ведення процесу. Присуд в справі тавфальської компанії мав принципіальне значіння і після одного процесу виник цілий ряд подібних, однаково несприючих тред-юніонам. Суд незмінно находив, що уповноважені тред-юніонів тям або иншим нарушали, під час страйку, якісь закони і присуджував з тред-юніонів на користь капіталістів великі суми. Тред-юніони побачили, що повні каси ще нічого не значут, що треба мати вплив на законодавство, на політику країни, що на місце «приходських»—мусять бути поставлені клясові інтереси всього пролетаріату, які по самій своїй суті протилежні інтересам капіталістів. Ті де-білько робітників, які за поміччю лібералів проходили в парламент депутатами, безсилі були впливати на законодавство парламенту і навіть тут, в парламенті не могли позбавитися своїх обмежених інтересів. З уваги на се, першим завданням прозрівших робітників було завдання скласти свою партію в парламенті. На установчому зібранню, що відбулося в Лондоні в 1900 році і в котрім взяло участь, через представників, 67 тред-юніонів і представники трьох соціалістичних партій Англії («соц.-демократична федерація», «громада фабіанців» і «незалежна робітничка партія»), було постановлено заснувати спільний «комітет представництва робітників». Та «соціаль-демократична федерація», находячи, що сей спільний комітет веде справу не в ортодоксальнім напрямі, виступила в 1901 році з нього. Спочатку комітет, не маючи відповідних грошових засобів, не виступав самостійно на виборах, котрі в Англії від партій, виставляючих своїх кандидатів, вимагають значних трат. Депутати робітники виступали згідно в парламенті лише під час, коли порушувались питання, що доторкува-

лись інтересів робітничої класи, в усім же иньшим депутати робітники йшли поруч з тими партіями, за піддержкою яких вони попали в парламент. Така тактика депутатів робітників не відповідала інтересам робітничої класи і нарешті була змінена. По домаганню «незалежної робітничої партії» на загальному зібранню в 1903 році постановлено було, що всі кандидати «комітета представництва робітників» мусять відмежуватися самим рішучим робом від буржуазійних партій як консервативної, так і ліберальної і провадити в парламенті власну політику. З сього моменту власне і починає своє існування «робітнича партія», що складається з трьох організацій: частини тред-юніонів, «незалежної робітничої партії» і «громади фабіанців», зв'язаних спільним «комітетом представництва робітників». З часу реорганізації, партія, як класова організація пролетаріату, значно посунулася наперед; її відношення до буржуазійних верств, під впливом розкриваючихся класових протилежностей, прийняли певний напрямок класової боротьби; шереги все росли і міцнішали. Наслідком сеї еволюції і зросту була та мирна політична революція, яку англійський пролетаріат зробив при виборах в січні сього року. Англійський пролетаріат, маючи живий приклад боротьби за політичні права в лиці російського пролетаріату, виступив на сьогорічних січневих виборах як самостійна пролетарська організація і одержав велику перемогу. Робітники, що доси мали в парламенті 15 чоловік депутатів, при останніх виборах провели в парламент 46 депутатів, із них кандидатів «комітета представництва робітників» — 28 чоловік.

Успіх робітників турбує буржуазію. Буржуазна преса кричить про «червону» небезпеку, бо буржуазія добре розуміє, що пролетаріат зробив лише перший крок на шляху до осягнення політичної влади. Але розуміється, що пролетаріат не вважатиме на ці страхи буржуазії і провадитиме в парламенті свою власну пролетарську політику далі.

Зріст числа депутатів від робітників обіцяє значно змінити напрям діяльності парламенту; робітники депутати зроблять «палату общин» ареною соціальної боротьби. Робітнича партія в першу-ж чергу висунула ряд питань, що тісно сполучені з інтересами пролетаріату. Так, партія вже провела законопроект про харчування школьників, дітей незасібних батьків, на кошт казни і дуже важний проект доповнення законів відносно страйків, в напрямі знищення приписів, що вмішувалися в боротьбу праці з капіталом і стояли на боці останнього. Далі партія постановила домагатися: скорішого видання закону про пенсії для престарілих, що тепер мусять загинати в тюрмах, які називаються «домами для бідних», розширення закону про охорону праці на домашню прислугу, реформи налогів, в напрямі переложення ваги їх з плеч бідних на плечі багатих і домагатися загального виборчого права.

Ся політика робітничої партії поведе до дальшого розриву між пролетаріатом та буржуазією, що в кінцець зруйнує облудну теорію «мирного співробітництва клас», яка так довго затримувала серед робітничих мас Англії розвиток ідей соціалізму і приведе до тіснішого сполучення всіх пролетарських елементів в одну сильну і могутню пролетарську партію.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Побѣда кадетовъ и задачи рабочей партіи. — Н. Ленин. Книгоиздательство «Наша Мысль». Спб. 1906 г. Ц. 30 к. Стр. 78.

Брошюра тов. Леніна більш ніж потрібна для кожного, хто захотів би орієнтуватись в тій політичній ситуації, яка тепер запанувала у нас. Побіди «кадетів» на виборах запаморочили голови не лише їм, але і де якій частині соціаль-демократичних кругів. Процес зросту і пишного буяння конституційних ілюзій розвивається з надзвичайним *crescendo*, відбираючи можливість об'єктивної оцінки у згаданих кругів сучасного моменту і тих перспектив, які виживаються, як конечні, і необхідні, кожному об'єктивному спостерегачу. Докладному аналізу цього моменту і тих ріжних соціальних сил, що відіграють в ньому роль, і присвячена брошюра тов. Леніна. З властивою йому логічністю і умінням розбирає автор докази як кадетів, так і правого крила російської соціаль-демократії (меньшевіків) за вибори в Державну Думу і виводить на чисту воду всю їх безпідставність і милнність. Ми не будемо наводити тут цілої аргументації автора за бойкот виборів—вони досить відомі і розвивались не раз на сторінках як російської, так і української соціаль-демократичної преси. Звертаємо увагу на них лише тому, що в брошюрі їх зайвий раз систематизовано і сконцентровано. Зупинившись на соціально-політичному значінню перших виборів, як на демонстрації населення проти уряду і вияснивши причини усього кадетської виборчої кампанії, автор переходє до вияснення того, що ж в дійсности представляє собою партія «народної свободи», або, як вірно він зауважує, «партія слов про народню свободу». Третя глава брошюри виключно присвячена вичерпуючій відповіді на це питання і, на наш погляд, є, вкупі з гл. IV, де автор оцінює роль і значіння кадетської Думи, найліпшими в цій брошюрі. Вся буржуазність, контрреволюційність, нерішучість згаданої партії, або, як її називає автор «могильних гробаків революції», виступає як на лодоні після характеристик її т. Леніним і тому то цілком логічним висновком з цієї характеристики є той, який робє автор її: «Кадети не партія, а сімптом. Це—не політична сила, а піна, що з'являється після конфлікту двох більш

або менш урівноважених одну другу «борючихся» сил»; Ка-
дети не можуть вести революцію вперед, бо за ними немає «спло-
ченого» і справді революційного класа» — такий остаточний засуд
тов. Леніна, і з цим не може не погодитись кожен, хто лише сте-
жив за цілою діяльністю «кадетської партії». Кадетська Дума не
може бути революційною — тому то революційний народ не може тра-
тити своїх сил і енергії на підтримання її, а мусить концентрувати
все це на використання конфлікту в самій Думі і нападів на само-
державну владу, в цілях захвату останньої в свої руки (40 стр.).
Т. Ленін виступає на протязі цілої своєї брошури консеквентним
революціонером, вірно оцінюючим сучасний момент і ті взгляди,
які останній може прибрати в будучім. Його погляд на російську
революцію той самий, якого тримається кожен революційний со-
ціаль-демократ; тому то ми з особливою охотою рекомендуємо
«Побѣду кадетов и задачи рабочей партіи» читачам «Вільної
України».

С. П—ра.

Государственная Дума и рабочий класс. — П. Орловский.
Спб. 1906 года. Книгоиздательство «Утро». Стр. 47. Ц. 10 к.

Автор брошури на підставі цифрового матеріалу, присто-
сованого до різних соціальних груп, що після закону 11 декабря
пошлють своїх представників до Державної Думи, приходе до
того висновку, що робітники не можуть нічого вдіяти в ній ні
для своїх класових потреб, ні для інтересів цілого населення Росії.
Закон 11 декабря не дає спроможности провести таку кількість
своих представників, яка припадала б на долю робітників, колиб
вони користувались хочби тими виборчими правами, якими уряд
нагородив буржуазні групи населення. Голос робітників в Думі
буде «голосом вопіючого» в буржуазній Думі і ніяких реальних
наслідків не може мати. Написана брошура досить популярно,
особливо в тій частині, де автор подає докладну критику закону
11 декабря. Цілоком логічним булоб, колиб автор вияснив і ті
шляхи, на які мусить стати робітник в своїй тактиці, що до
Думи, але, на великий жаль, автор обминув це питання, і тому то
брошура має вигляд чогось незакінченого і неповного. Та не
дивлячись на цей дефект, вона має певне позитивне значіння,
як проба, на підставі цифрового матеріалу, розвіяти ті конститу-
ційні ілюзії, що їх намагаються прищепити робітничому класу
як вороги, так і численні «друзі» його.

С. П—ра.

Ныт больше социаль-демократии! — К. Каутский. Съ пред-
словіем Н. Ленина. Спб. 1906 г. Книгоиздательство «Утро».
90 стр. Ц. 25 к.

Брошура невтомого діяча міжнародної соціально-демократії Каутського має полемічний характер. Написана вона в відповідь на книгу буржуазного письменника Бюргера, що намагався з цифрами в руках доказати теоретичну безпідставність соціально-демократичної програми і неможливість практичного переведення її в життя. Весь свій «науковий багаж», всі знання буржуазної науки вжив він на те, аби довести, що соціально-демократія помиляється, коли висовує, яко непоборний факт підупад дрібної продукції і зріст нищети. З цифрами ж в руках Каутський доказує як раз противне: і в сфері промисловости і в сфері торгівлі і навіть в сфері сільського хазайства великий капітал стає павуючим, великі підприємства витісняють дрібні, а поруч з цим відбувається шалений процес збідності і пролетаризації народніх мас. Висновки Каутського цілком оперті на цифрових даних, і це надає їм особливе значиння і ціну. Всі докторальні твердження буржуазних ідоологів а Іа Бюргер що до згаданих пунктів соціально-демокр. програми аргументацією Каутського розбиваються до щенту. З неменьшою виразністю і блискучістю, опертою знов таки на цифровому матеріалі, доказує автор, що «там, де соціально-демократія являється най більш сильною, там скоріш усього підвищується і заробітня плата», а вкупі з тим і сам пролетаріат стає більш освіченим, свідомим, організованим і здатним так для економічної, як і політичної боротьби.

Брошура становить собою незаміниму лектуру для кожного більш-меньш освіченого соціально-демократа. Тому то ми її так охоче рекомендуємо нашим читачам; тим більше, що російський переклад її зроблено досить популярно і вірно з оригіналом. До брошури додано невеличку передмову Леніна, який сподівається, що усьпіх першого видання брошури Каутського мусить спричинитись до доповнення її цифровими даними ще й з російських відносин. Колиб це сталося, висновки Каутського набули б ще нової сили і нових доказів.

С. П—ра.

В. П. Колобаев. Забастовки и заработная плата. Харьков. 1906 г. стр. 35, ц. 10 коп. Д. Колобаев рішучий приятель хоззайців-капіталістів. Боросячи їх інтереси, він в своїй брошурці, гарно виданій і призначеній, очевидночки, для широких мас, спирається на устарілу теорію фонда заробітної платні, зміст котрої полягає в запевненню того, що, робітники одержують ніби свою платню з особливої частини суспільного багатства «фонда», котрий має певну великість і не може бути відразу, по бажанню тої чи іншої сторони, збільшений. От-же, виходячи з сеї теорії, прихильники її, в тім числі і Колобаев, кажуть, що коли робітники одного фаху (рода провзводства) добиваються на якусь сумму підвищення заробітної платні, то на таку-ж саме сумму

мусе власти заробітня плата робітників інших фахів і, таким робом виходе, що поліпшення матерьяльного становища одних купується руйнуванням добробуту других. Д. Колобаев називає «несбыточными мечтами» намагання робітників поліпшити своє матерьяльне становище шляхом спільної і упертої боротьби з капіталом. Капіталісти мовляв-би і раді—так «фонд» того не дозволя, нічого не поробиш! Між тим се страховище «фонд» не більше не менче, як фікція. Ще Ротбертус доводив, що джерелом, з якого черпають свої доходи капіталісти і робітники одержують платню—являється «національний продукт», себ-то спільність всіх матерьяльних благ, вироблених робітниками. Маркс і його учні се також доводять яскраво.

От-же, значить, борючись за поліпшення своєї долі шляхом підвищення заробітної платні, робітники зовсім не «виїзжають на спинах товаришів», а тільки зменчують ту долю капіталістів, яку загарбують вони на власну користь із виробленого робітниками «національного продукта». — Боротьба робочої кляси за право на весь сей продукт—не безпідставні марення, як виходе по Колобаеву, а природно-необхідний процес, який приведе суспільство до соціалізму.

П. П—ко.

Дікштейн. «Хто с чого живе?», стор.—29, 16⁰, ціна—5 коп.

Полуботок. «8 годин праці!», стор.—13, 16⁰, ціна—2 коп.

Ф. Д. «Всенародня Установча Рада», стор.—30, 16⁰ ціна—8 коп.

Всі три брошюри (№№ 2, 3, 4)—видавництва «Боротьба». Петербург, 1906 р.

В третім числі «В. У.», з нагоди рецензії на «Новий закон» видання тої-ж «Боротьби», була вже зазначена потреба українського пролетаріату в популярних брошюрах по питанням політичної економії і біжучого політичного життя. Поява на нашому книжному ринкові трьох в горі означених брошюр, з сього погляду являється дуже на-часі, хоч, звичайно, ці брошюри тільки в дуже слабій мірі задовояють лекучій потребі.

Зупиняючись над змістом самих книжок, мусимо признати видавництву «Боротьба» рацію в тім, що воно пильнує певного напрямку.

Брошюра Дікштейна «Хто с чого живе!» в дуже доступній формі і вичерпуюче (о скільки се останне можливо на 29 сторінках брошюри в 16⁰) розповідає про суть капіталістичного способу продукції, про природу (образование) «додаткової вартості» (прибавочной стоимости) і про розпреділення національного продукта між ріжними клясами. Додаток до брошюри поясняє, що таке вартість (цінність) краму (товарів) і про природу ринечних цін. Друга брошюра—«8 годин праці!» Полуботка—є гаряче і

популярно написаним памфлетом, як то вже видно з заголовка, в оборону домагання 8 годинного робочого дня. Необхідність цього домагання вясняється з різних боків, як в інтересах робітничої класи, так і загально-людського поступу, а власне: в інтересах знищення безробіття, підвищення заробітної платні, удержання від руїни сімейного життя робітників і виховання їх дітей, в інтересах загально людського здоровля, освіти, моральности і ин.

Третя брошура Ф. Д. «*Всенародня Установча Рада*» зупиняється над тими реформами, яких мусе добиватися народ перед скликанем «Всенар. Установч. ради». Довівши, що для переведення належучим робом виборів народові необхідно перш всього добитись повної амністії для політичних, широкаго права збірок (собраній) і повної волі слова і друку, автор переходе до потреби домагатися вселюдного, рівного і прямого виборчого права з тайною подачою голосів. Над кожним із членів сеї формули автор зупиняється в подробицях і виводе «на чисту воду» всі ті цікаві шахрайства, які вже заведене чотирьохчлене виборче право на ділі можуть звести до того, що воно зостанеться все ж привилегією тільки пануючих і маючих клас.

З сього вже коротенького пересказу змісту, наші т. т. можуть побачити, що зазначені вгорі видання «Боротьби» заслугоють на їх увагу і на широке росповсюдження в масах; пекуча цікавість тем, доступність мови і форми, в якій написані ці видання, — прикмети, які не часто зустрічаються в видавництвах, призначених для широких мас люду.

В кінці мусимо зазначити, що останні видання «Боротьби» видані більш старанно ніж перша брошура; друкарських помилок без порівняння меньше, ніж то було допущено в «Нов. Законі».

Замовляти видання можна із складу д. Краніфельда (Петербург, Англійский 40 для «Боротьби»).

П. П—ко.

Святкування першого мая за кордоном.

18-го априля по нашому стилі закордонні робітники справили своє велике свято—перше мая, міжна родне свято праці та пролетарської солідарности. Святкування першого мая було ухвалено в 1889- му році в Парижі міжнародним соціалістичним з'їздом (конгресом), який пропонував святкувати цей день одноденним страйком, де це можливо, та маніфестаціями за 8 годинний робочий день; ці маніфестації, крім того, мали показати готовність пролетаріата боротись за соціалістичний лад за знищення експлуатації. З того часу вже 17 років що року святкує пролетаріат цей день, і з кожним разом все збільшується та армія пролетаріату, яка приймає участь в святкуванні. Сього року першомайське свято за кордоном було таким урочистим та грізним, як ніколи до сього. І одна з головних причин сього—є російська революція, завойовання російського пролетаріату, які надали закордонному пролетаріатові енергію і віру в наближення його кінцевої мети. Vorwärts, наприклад, каже: «Струя свіжого повітря з Росії проникає в задушливе повітря Європи. Серця пролетарієв серізь бились сподіванням і надіями». Серізь на першомайських зібраннях за кордоном згадували російську революцію і російський пролетаріат. В Германії, Франції та Бельгії весь априль місяць йшли страйки, у Франції велась широка агітація за 8-годинний робочий день, готовилась величезна маніфестація на 1-ше мая, і все це зробило першомайське свято цього року таким великим. В Германії, де гаслом дня было загальне виборче право, 1-ше мая відбулось з назвичайним успіхом. По числу робітників, що святкували цей день, святкування було майже загальним. В Берліні всі торгові та промислові підприємства по окраїнах міста були ще зранку зачинені, а в богатях фабриках не працювали. Всі міста зібрань були переповнені. В салі «Новий Світ; наприклад, зібралось коло 20000 робітників. Соціаль-демократичні організації лічать, що в Берліні всього в сей днь страйкували від 100000 до 120000. Робітники металъ-

ових заводів хотіли зробити похід через головні вулиці, але цього не дала виконати поліція. Поліція взагалі зробила надзвичайні заходи на цей день. Вночі по місті ходили патрулі поліцаїв, з ранку коло воріт кожної великої фабрики стояли поліцейські наряди; такі ж наряди були і коло саль, де мали відбутись мітинги. Крім того буржуазія цей рік вжила ще один новий захід в боротьбі з святкуванням першого мая— а власне, багатьома фабрикам та заводів увільняли на де який час тих робітників, які не прийшли 1-го на роботу. В Гамбурзі увільнено таким робом на 10 день коло 8000 чоловік, такі ж увільнення зроблені в Лейпцигу, Бреславлі, та ще в багатьох городах. В Гамбурзі робітники отповіли на це тим, що об'явили посади зміщених під бойкотом.

Але ще більше було вжито всяких запобігливих засобів та пережито буржуазією страхів перед першим мая у Франції. Тут ще яскравіш виявилась полохлива і жорстока натура буржуазії. У Франції гаслом святкуючих робітників був 8 годинний робочий день; за здійснення його революційним шляхом вже давно велась агітація серед французького пролетаріату. Ще за два тижні до 1-го мая в буржуазійних часописах кричали про революцію (*La Révolution, qui vient*) і вимагали від уряду рішучих мійр; буржуазія запасалась харчами, щоб не виходить 1-го з хат, або зовсім виїзжала з Парижу. Префект поліції ввел скінчити до 1-го всі роботи на вулицях, а де це було неможливо—прибрати всі матерьяли, які можуть послужити для будування баррикад. Щоб внести розладдя в шереги пролетаріату, буржуазійні кола пустили поговорі про таємні звязки робочих організацій з єзуїтами та монархістами. Уряд, в котрім приймають участь радикал Клемансо та соціаліст Бріан, пішов тим же шляхом, що й попередні буржуазійні уряди республіки. В Париж на 1-ше мая стягли 90.000 чоловік війська, частина котрого була викликана навіть з франко-германського кордону, а военний міністр повідомив генералів, що їм може доведеться 1-го мая „возстановляти“ порядок. Так готовилась буржуазія та уряд до мирного пролетарського свята. 1-го мая з ранку багато магазинів в Парижі було зачинено; військо, як висловився префект поліції, заняло всі „стратегічні пункти»; на вулицях багатих кварталів—пусто, іноді тільки проходили наряди поліції; над дверима бюро омнібусів, які були на цей день перероблені в перевязочні пункти, маяли стяги з червоним хрестом. В робочих кварталах, навпаки, панувало життя; всюди говір, рух. Три чверті парижького пролетаріату страйкувало і йшло на мітинги. Коло біржі праці, на пляцу Республіки, час від часу проходили маніфестації. В самій біржі відбувся ряд мітінгів, на котрих було ухвалено почати працю тільки

після заведення 8 годинного робочого дня і що тижневого відпочину. Між маніфестантами та поліцією було багато кривавих стичок, драгуни найжали кінями на нарід. Боронячись від сих «славних» оборонців, маніфестанти подекуди будували баріади. Так в вечері на вулиці Fontaine au Roi були зроблені баріади, але це мало випадковий характер і на ніч все утихло. За цей день під час розрухів в Парижі арештовано 680 чоловіка і поранено 30, що звичайно свідчить про щирю діяльність уряду. В иньших містах Франції сього дня такаж одбулись великалюдні зібрання робітників. В Марселі, Ліонні, Тулузі та иньших городах робітниками робились заходи до демонстрацій і скрізь їх поліція розганяла, стріляла, арештовувала. Так відбулось у Франції це велике робітниче сьвято, яке, не дивлячись на жорстокі заходи, зроблені урядом, мало цей рік величезні розміри і показало буржуазії, що 8 годинний робочий день, як що його тепер і не пощастить робітникам здобути, є питання близького часу.

В Англії, в Лондоні, сьвятування 1-го мая пройшло спокійно, без втручання поліції і війська. В Гайд—Парку зібралось коло 8000 чоловік; говорились промови ораторами соціалістами та анархістами, крім англійсьеюї, на німецькїй, французькїй, польськїй та иньших мовах. Більшість робітників соціалістів прийшла до Гайд—Парку в процесї з музикою та червоними прапорами. В Австрії гасломь дня було, звичайно, загальне виборче право; 1-ше мая як раз прийшлось під час реформи виборчого права. В передень 1-го мая соціаль-демократія звернулась до робітників з маніфестом, в якому кличе їх «на сьвятування 1-го мая, на мирну та грізну демонстрацію за загальне виборче право».

В Відні, Празі, Львові та иньших містах Австрії 1-го в ранці відбулося багато робочих збірок, після котрих були улаштовані маніфестації. Маніфестації сі скрізь відбулися спокійно. Але у Львові, наприклад, між маніфестантами та поліцією счинилась бійка через провокацію з боку поліції. З обох боків були важко паранені. Під впливом сеї провокації посол до Австрійського парламенту Дашинський сказав на зібранню робітників промову, в котрій заявив, що австрійськїй пролетаріят на насилля з боку уряду буде відповідати так як і російськїй: револьверами і бомбами.

Так сьвятував пролетаріят за кордоном своє велике сьвято, котре скрізь, крім Англії, уряд та буржуазія старались повернути в бойню і пролити кров пролетарів. В цей день робітники побачили, що їх сили збільшуються, ростуть, росте організація їх та все приближує день побіди робітничої справи.

Х Р О Н І К А.

З'їзди соціаль-демократичних партій.

13 апріля, в Христіанії відбувся 19-й з'їзд норвежської с. д. партії. Партія до тепер має 380 видділів, в котрих з'організовано 16.500 чоловік членів. З'їзд займався головним робом внутрішніми партійними справами. Він прийняв нову виборчу програму, що до наближаючих виборів в парламент, яка забороняє членам партії входити в які-б то не було угоди з партіями буржуазійними, навіть під час перебалотіровок. Найблизчі вимоги партії: вселюдне виборче право, референдум (всенародне голосування для рішення важних постанов), 8-годинний робочий день, заміна посередніх налогів — прямими, улаштування заповоги безробітним і инчі. На з'їзді був прочитаний доклад про боротьбу пролетаріата в Росії, після котрого з'їзд прийняв резолюцію, в якій висловлює свої гарячі співчуття російському пролетаріатові і бажання йому скорої побіди.

В початку апріля відбувся в Копенгагені з'їзд датської с.-д.п. Партія має 148 видділів, в яких числиться більш 29 тисяч членів. Справозадання партійних організа-

цій свідчать, що партія росте невпинно. На останніх виборах за кандидатів соц. демокр. партії було подано 55.479 голосів і число депутатів в парламенті збільшилось з 14 до 16 чоловік. В повітових радах партія має 155 представників, причім 56 депутатських міст були завойовані партією при тогорічних виборах.

Із постанов минулого з'їзду важна постанова, прийнята більшістю 214 голосів проти 49, яка дозволяє партійним організаціям входити під час виборів в угоди з радикальними партіями, коли тільки останні виставляють в своїх програмах домагання всенароднього виборчого права.

На з'їзді польської п. с. в Познані (Германія), що відбувся також в початку апріля місяця в Катовицях, п. п. с. ухвалила вступити в організаційну угоду з німецькою с.-д. р. п. До сього часу п. п. с. вимагала завше внесення в програму пункта про незалежність Польщі, на що німецькі с. д. незгожувались. Умови угоди, більш менч такі: польські с. д. в Германії складають самостійну с. д. організацію, котра має свій центральний комітет, свої з'їзди, свою пресу, але в той-же час її організа-

ція увіходе в партію, як складова частина загально-германської с. д. р. п. Польска с. д. організація визнає вповні програму німецької с. д. р. п., підлягає загально-партійним інституціям і визнає з'їзд партії найвищим її органом.

В справі федеративного сполучення всіх соц. демокр. партій Росії

внесла цікаву резолюцію Пензенська організація р. с. д. р. п. Ся організація висловлює своє переконня, що партія, не рахуючись з історичними старими традиціями, повинна йти в справі з'єднання в Росії в єдину р. с. д. р. п. по шляху федеративної згоди з національними соц. демократичними організаціями. („Привізь“).

Швейцарські професіональні спілки (союзы) в справі 8 годинного робочого дня

на з'їзді 15 апріля прийняли таку резолюцію: „Делегати з'їзду професіональних спілок переконані, що не шляхом безпосереднього намагання, а лише постійною організаційною працею можна досягнути скорочення робочого дня. Через се вони радять спілкам триматися їх попередньої тактики в переконанні, що се—єдиний, певний шлях, який приведе з початку до восьмигодинного робочого дня, а далі і до дійсної волі народньої“.

Професіональний рух в Англії.

В німецьким соціалістичним „Vorwärts“ надруковано справоздання робітничого віділу англійського міністерства торгівлі, про розвій професіональних спілок (тред-юніонів) в Англії за 1895—1904 р.

З сього справоздання видно, що за 10 років число членів спілок збільшилось з 1.416 тисяч до 1.867 тисяч, або на 32%. Число членів росло неспинно аж до 1901 року, в котрім воно рівнялось 1.941 тисяч; після сього року число членів почало зменчуватись з року на рік, аж нарешті в 1904 році впало до 1.867 тисяч. Грошеві фонди спілок за час справоздання збільшились з 34½ мільонів до 92½ міль. Число великих спілок збільшилось за счот малих, власне загальне число спілок з 1302 в 1895 році впало до 1.148 в 1904 році, при чім в одних лише 100 великих спілках рахувалось 1.127,5 тисяч членів. Великі спілки тільки 80 з 100 видавали своїм членам запомоги під час страйків, причім загальна сума запомог, виключаючи 1897 і 1898 р.р., з року на рік зменчується. Всього за 10 років було видано під час страйків запомог на суму 2.343.437 фунт. стерлінгів (біля 4.686 тисяч руб.). Сума запомог, що видавалися спілками безробітним, як раз навпаки, має нахил до зростання як взагалі, так і по розсчоту на душу. На безробітних найменше було видано в 1899 році 188.000 фунт. стерл., коли на душу припадало всього лише 3 шілінги 4 пенса і найбільше в 1904 році (647.700 фунт. стерл.), коли на душу припадало—11 шілінгів 6 пенсів. Всього за 10 років видано безробітним запомог на суму 3.607.742

ф. стерл. (біля 7.214 тисяч руб.).

Із наведених цифр видно, що професіональні спілки все більше і більше гублять свій бойовничий характер і робляться спілками, що страхують своїх членів від безробіття і інших пригод, що зустрічаються робітниками на їхнім шляху. Ті елементи, які незадовольняються таким напрямком спілок, покидають їх і йдуть в соц. демократичні організації, котрі в протівність професіональним спілкам, за останні роки почали значно розвиватися. (Дивись про се VII розділ в огляді Закор. життя).

Вісьмигодинний робочий день в Англії. 28 априля нижня палата англійського парламенту прийняла без суперечок, при загальнім співчуттю, проект закону, предложеного робітничим депутатом Бреннером про заведення вісьмигодинного робочого дня при підземельних роботах. Вісьмигодинний робочий день буде заведено поволі до 1909 року; починаючи з 1907 року, робочий день позаконому вже не може бути довшим, як 8¹/₂ годин.

П. П.—ко.

„Объединительный“ з'їзд Рос. С.-Д.-Р. Партії відбувся в другій половині априля. Головними питаннями, що мусили бути розв'язаними на з'їзді, були між іншими: аграрне, питання про відносини до Державной Думи і питання про з'єднання з національними соц. дем. організаціями. Ми не маємо змоги зараз подати читачам „Вільної України“ докладних відомос-

тей про постанови з'їзду і взагалі про всю ту творчу роботу, яку тов. із Рос. С. Д. Р. П. прийшлося виконати на нім. Протоколи з'їзду і резолюції його ще не оголошені. Поки що відомим стало те, що на з'їзді по різних питанням верх одержали „меньшевики“. Ліве крило соціально-демократії—„большевики“ підлягли постановам з'їзду, лишивши, звичайно, за собою право вести ідейну боротьбу як в справі революційної тактики, так і по питанням теоретичним. Що до з'єднання з національними соц. дем. партіями, то спільних і принципіально витриманих принципів для нього з'їзд не виробив, обмежившись лише в кожному окремім випадку компромісовими організаційними нормами. Поки що в Р. С. Д. Р. П. вступила лише С. Д. П. і Л. Питання про з'єднання з Бундом і Латиською С. Д. Р. П. буде залежити від того, чи одержуть санкцію з боку загальних з'їздів цих партій ті організаційні норми, які вироблені були на з'їзді Рос. С. Д. Р. П. Що до з'єднання з Укр. С. Д. Р. П.—то позитивне розв'язання сього питання не мало місця на з'їзді, дякуючи пізньому приїзду представника партії на з'їзд. Останній запропонував центральним комітетам і Р. С. Д. Р. П. і Укр. С. Д. Р. П. порозумітися в цій справі межі собою і виробити необхідні норми для з'єднання. Ми обмежуємось поки що лише хронікерськими нотатками—сподіваємось в ближчій книжці „В. У.“ подати ширшу статью з оцінкою цілої роботи, виконаної тов. із Рос. С. Д. Р. П. на „объединительном“ їхньому з'їзді.

С. П.

Переписка редакції.

Т—А. ш. I. — Допись „На виборах“ не буде надрукована.

Всп. д. д. *Надія К., О. Коваленко, Капельгородський*—надіслани вірші не будуть надруковані; *Ф. Красний*—„Позиву до України“ не одержали, допись не буде надрукована, адреси Вашої не маємо; *Бородаєвський*—драм. етюд не буде надруковано; на повернення рукописі пришліть на належну суму марок; *М. Кухаренко*—Ваш переклад не може бути надрукований в „В. У.“; *Войтенко*—Ваші вірші непридатні до друку. Коли хочете одержати назадь рукопись — пришліть марки.

Вийшли з друку нові українські романси Д. Я. Степового (Якименка):

1. „Із-за гаю сонце сходить“. Про барітона 40 к.
2. „За думою дума“. Про тенора або сопрано 40 „
3. „Вечір“—дуэт. Про сопрано та альту 50 „
4. „Зімою“. „Дивилося сонце“. Про тенора або сопрано . . . 40 „
5. „Ой, поле!“ Про барітона 45 „
6. „Развійтеся з вітром“. Про тенора або сопрано 40 „
7. „Три шляхи“. Про тенора 40 „
8. „Думка“. Про тенора 40 „
9. „Утоптала стежечку“. Про меццо-сопрано 30 „
10. Елегія. „Уноси мою душу“ 40 „

Ноти можна купувати у музичних магазинах: в В. А. Герарда (Харків), Л. Ідзіковського (Київ), Л. Адлера (Ростов на Дону), Т. Калливода (Полтава), Г. Кригера (Катеринослав), М. Берреса (Херсон), Е. Геллера (Николаїв), А. Іозефера (Одеса), Е. Данюшевецької (Чернігів). У всіх музичних магазинах у Петербурзі.

ОГОЛОШЕННЯ.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА

щоденна політична, економічна і літературна газета, виходить в Києві з 1-го січня (января) року 1906.

Громадська думка дає щоденний огляд життя політичного, громадського, економічного і літературного на Україні, в Росії і по чужих землях; звістки про всякі світові події цікаві нашим людям; поезії та оповідання, наукові фельетони і т. п.

В Громадській думці досі згодились писати: проф. Антонович В., Балабуха С., Бондаренко Ів., Боржковский В., Василенко М., Верзилов А., Виниченко Вол., Волох С., Вороний М., Генейзер Е., Гнатюк В., Грінченко Б., Грінченко М. (Загірня), Григоренко Гр., проф. М. Грушевський, Грушевський Ол., Дмитрієв М., Дніпрова Чайка, Доманицький В., Дорошенко В., Дорошенко Д., Фремов С., Жебуньов Л., Житецький П., Квасницький Є., Квітка К., Коваленко Гр., Козловський В., Комаров М., Комарова Г., Конощенко А., пр.-доц. Корчак-Чупурковський А., Коцюбинський М., Кошовий В., проф. Кримський А., Левіцький М., Леонтович В., Липа Ів., Липковський С., Лисенко М., Лісовський Ол., Лозинський М., Лотоцький Ол., Маковой О., Маркович Д., Матушевський Ф., Мирний П., Мировець В., Науменко В., Падалка Л., проф. Церетц В., Русова С., Русов О., Самійленко В. (Сивенький), Славінський М., Слассьон О., Смуток П., Степаненко В., Тимченко Є., Туган-Барановський М., Франко Ів., Чернявський М., Чикаленко Є., Шраг І., Ярошевський Б. та інші.

Ціна газети «Громадська Думка» на рік 4 карб., пів року 2 карб., на 3 місяці 1 карб., на 1 місяць 50 коп. з пересилкою. За кордон на рік 9 карб., на пів року 4 карб. 50 коп. «Громадська Думка» виходить що-дня, окрім понеділків та після свят.

Адреса редакції „Громадської Думки“—у Києві, Махайлівська у., ч. 10.
Видає і за редакцію відповідає Володимир Леонтович.

НОВА ГРОМАДА

літературно науковий місячник, виходе з січня року 1906.

НОВА ГРОМАДА міститиме твори красеного письменства (поезії, оповідання, повісті, драматичні твори), наукові й публіцистичні статті, огляди політичного і громадського життя на Україні й по за її межами і т. п. Нова Громада має тих самих співробітників, що і Громадська Думка; виходитиме що-місяця книжками по 10 аркушів друку.

Ціна з пересилкою на рік 6 карб.; за кордон—8 карб. 50 коп., окремо книжка коштує 75 коп.

Адреса редакції „Нова Громада“—в Києві, Михайлівська ул., ч. 10.
Видає і за редакцію відповідає Володимир Леонтович.

Передплатувати ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ і НОВУ ГРОМАДУ можна також в книгарні „Кіевской Старини“, у Києві, Безаківська ул., ч. 14, Відомості про продаж на розрідб газети „Громадська Думка“ можна мати у д. Компанійця, Хрещатик, ч. 54.

У Львові газету і журнал можна передплатувати в Книгарні Наукового Товариства ім Шевченка, ул. Чарнецького, 26.

ПЕРЕДПЛАТА а 1906 рік.

Рідний Край

Часопись політична, економічна, літературна і наукова виходитиме в 1906 році раз на тиждень. в форматі тижневих журналів по 8—16 сторін.

Передплата за журнал на рік 3 карбованці, на місяць 35 коп. з пересилкою, окремі числа по 8 коп., За кордон на рік 5 карб.

книгарям комісійних за передплату на рік 5% За продаж окремих №№—25%

Листи і гроші засилати треба під адресою: Полтава, Протопоповська ул., будинок Оксюза, № 41, (біля пошти) до редакції часописі „РІДНИЙ КРАЙ“.

Редактори одвічальні: *М. Дмитрієв* и *Гр. Коваленко*
Видає *Гр. Маркевич*.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

НА ЕЖЕНЕДЬЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„Голосъ Приказчика“,

посвященную интересамъ приказчиковъ и другихъ служащихъ въ торговыхъ и промышленныхъ учрежденіяхъ.—

Задача газеты — выясненіе приказчикамъ ихъ профессиональныхъ и гражданскихъ нуждъ и объединеніе ихъ силъ для дружной борьбы за улучшение ихъ экономическаго, правового и культурнаго положенія.

№ 1-й вышелъ 16 Апрѣля 1906 года.

Подписная цѣна (съ доставкой и пересылкой):

въ С.-Петербургѣ на годъ 2 руб., на полгода 1 руб. 10 коп.
въ провинціи на годъ 3 руб., на полгода 1 руб. 60 коп.

Цѣна отдѣльнаго № 5 коп., въ провинціи 6 коп.

РЕДАКЦІЯ (Вознесенскій пр., 47, кв. 10) открыта ежедневно съ 7 до 11 ч. вечера, кромѣ праздничныхъ дней.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ:

Въ конторѣ редакціи: Спб., Вознесенскій, 47, кв. 10, во всѣхъ книжныхъ магазинахъ и кіоскахъ Россійской Имперіи.

По состоявшемуся соглашенію издателей „Приказчика“ и „Голосъ Приказчика“ всѣмъ подписчикамъ „Приказчика“ будетъ разсылаться газета „Голосъ Приказчика“.

**XI годъ
изданія.**

Открыта подписка на 1906 г.

**XI годъ
изданія.**

НА ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛЪ

ХУТОРЯНИНЪ,

органъ Полтавскаго общества сельскаго хозяйства.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.

Программа: 1) Правительствоныя распоряженія и извѣстія 2) Дѣятельность мѣстныхъ сельскохозяйственныхъ обществъ, ихъ отдѣловъ и отдѣлений. 3) Статьи по сельскому хозяйству, промышленности и торговлѣ, экономическія и техническія. 4) Хроника, сельскохозяйственное обозрѣніе и корреспонденціи. 5) Сельскохозяйственная и экономическая дѣятельность земскихъ учреждений. 6) Библиографія и обзоръ сельскохозяйственной и экономической литературы. 7) Сельскохозяйственный фельетонъ. 8) Смѣсь и мелкія извѣстія. 9) Вопросы и отвѣты. 10) Торговля извѣстія. 11) Обозрѣнія и извѣстія о погодѣ. 12) Объявленія.

Кромѣ еженедѣльныхъ номеровъ въ размѣрѣ 2—3 печатныхъ листовъ подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ, будутъ высланы бесплатныя преміи.—Въ 1905 г. всѣмъ годовымъ подписчикамъ были разосланы помимо сѣмянъ кормовыхъ растений, «Справочникъ по устройству учреждений мелкаго кредита, потребительныхъ обществъ и сельскохозяйственныхъ обществъ малаго района».

Плата за объявленія: за одну строчку петита въ концѣ текста 8 коп., впереди — вдвое.

Подписка принимается въ г. Полтавѣ — въ конторѣ редакціи „Хуторянина“ при Полтавскомъ Обществѣ сельскаго хозяйства.

ЧИТАТЕЛЬ!

Если Вы интересуетесь литературою, Вамъ необходимо написать новый литературный и библиографическій ежемѣсячникъ

„ЧИТАТЕЛЬ“.

Краткая программа: I. Вновь публикуемыя произведенія извѣстныхъ русскихъ писателей. II. Стихи русскихъ, преимущественно молодыхъ современныхъ писателей. III. Полная лѣтопись совр. литературы и печати. IV. Портреты писателей, юморист. стихи и карикатуры на литературныя темы.

Подписная цѣна съ доставкою за 10 №№ один рубль.

Первый № выйдет в концѣ апрѣля с. г.

Объявленія по 10 коп. за строку (35 букв) или за занимаемое ею мѣсто. Лица, доставившіе 10 подписчиков, получают 11-й экземпляр журнала **бесплатно**. Библиотеки и книжные магазины, принимающіе подписку, получают 10% скидки.

Въ Петербургѣ подписка принимается в книж. маг. Мартынова (Александр. пл., д. 5).

Деньги от провинціальныхъ подписчиков, произведенія печати для отзыва и рукописи слѣдуетъ посылать на имя секретаря редакціи, по слѣдующему адресу: С.-Петербург. Вознесенскій пр., д. № 37, кв. № 78, Владимиру Андреевичу Новикову.

Редактор-Издатель И. И. Новиков.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА на 1906 г.

ЕЖЕМЪСЯЧНЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛЪ

„Кіевская старина“

Въ „Кіевской Старинѣ“ печатаются: самостоятельныя изслѣдованія по исторіи южной Россіи и разнообразныя матеріалы для нея, въ видѣ особо цѣнныхъ историческихъ документовъ, мемуаровъ, хроникъ, дневниковъ, записокъ, воспоминаній, рассказовъ, біографій, некрологовъ и характеристикъ, описаній вещественныхъ памятниковъ южно-русской древности и замѣтокъ обо всемъ вообще, что составляетъ принадлежность и характерную особенность исторически сложившагося народнаго быта или служитъ проявленіемъ народнаго творчества и мировоззрѣнія, каковы неизслѣдованные обычаи религіозные, правовые и т. д., исчезающіе древніе напѣвы, незаписанныя думы, сказки, легенды, пѣсни и пр.

Библіографическія свѣдѣнія о вновь выходящихъ у насъ и за границею изданіяхъ, книгахъ и статьяхъ по исторіи южной Россіи, сопровождаемыя критическими замѣчаніями.

При журналѣ, по мѣрѣ надобности, будутъ помѣщаться портреты замѣчательныхъ дѣятелей въ исторіи южнаго народа, виды древнѣйшихъ монастырей, церквей и другихъ зданій, имѣющихъ значеніе для мѣстной исторіи, снимки съ древнѣйшихъ гравюръ и произведеній живописи, рисунки и изображенія всякаго рода украшеній, одежды, оружія, предметовъ домашняго обихода и проч.

Цѣна за 12 книгъ, съ приложеніями и рисунками 7 р. Съ достав. и пересылкою; на мѣстѣ 6 руб. Разсрочка допускается по соглашенію съ редакціей.

Подписка принимается въ редакціи журнала: Кіевъ. Троицкая площадь.

Народный домъ, и въ книжномъ магазинѣ „Кіевской Старины“. Безаковская, 14.

Въ редакціи продаются полныя экземпляры „Кіевской Старины“ за годы: 1883, 1884, 1885, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904 и 1905 по 6 руб. за 12 книжекъ, съ пересылкою 7 р. При покупкѣ за всѣ годы 20% уступки. Отдѣльныя книги журнала по 1 руб.

Редакторъ-издатель В. П. Науменко.

ВИДАВНИЦТВО „ПРАЦЯ“

Вийшли книжки „Що таке народня воля?“ І. Сігова. Ц. 2 к. „Як збираються і куди повертаються народні гроші“.

Друкує і незабаром видасть такі книжки:

- 1) „Про налоги“. 2) „Виборче право“, „Економич. очерки“. А. Б.

Книгарям звичайна скидка.

Хто виписує не менш як на 1 карбован. за перес. не платити. За справками по видавництву „ПРАЦЯ“ звертатись до С. І. рубаймиха: Петербург, Моховая ул., буд. 31, п. 29. Головний ск. видавництва там-же.

Книжки видання „ПРАЦЯ“ можна купувати у всіх голови книгарнях: у Петербурзі, Кійові, Полтаві, Харькові, Катериносл. Одесі, Херсоні, Катеринодарі и иньших городах.

В Києві з 1-го Січня 1906 р. виходе

ШЕРШЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ

ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНИЙ

ТИЖНЕВИК

З малюнками і карикатурами на громадські і політичні теми на взірць столичних сатиричних журналів.

„Шершень“ виходить що п'ятниці.

Ціна 3 пересилкою: на рік 4 карб., на пів року 2 карб. 30 к., на міс. 1 карб. 20 к. Окреме число 10 к. За кордон 6 карб.

В „Шершені“ працюватимуть Письмелюки:—Вердас С., Вудак Ю., Вдовизько М., Гребиняк І., Кавдиба І., (Орось), Коваленко Гр., Коваленко Олександр, Конобляський М., проф. Бринський А., Кузьменко М., Лина Ів., Маковий О., Печув-Лелицький Ів., Полтавка М., Сивський В., Старицька-Черняхівська Л., Степанюк І., Стефанів В., Самогій, Тимченко З., Федорченко Ів., Хоткевич Г., Чернівський М., і багато інших. Художники: Бабенко А., Бурачок І., Брацький Ф., Лозинський С., Пилипенко В., Стацій О., Тілачек В., Турчаніт А., Яковлев М., (Касяк) і інші.

Передплата приймається в Києві—кигарня Кієвскої Старої Безаківська, 14, в кигарні Іванова в К^в Фундуклеєвська, № 2, і в редакції.

Адреса редакції: Гоголевська Ул. 45, кв. 8.

Ціна за оголошення 2 р. за стрічку петіта, 100 р. за сторінець.

Редактор—Видавць В. Молинецький.

(В Галичині Австрія).

„ВОЛЯ“

Орган української соціальної демократії
(Галицької).

Виходить 2 рази у місяць (1-го та 15-го)

і коштує 3 корони річно.

Для Америки 1 долар.—Поодинокі числа 10 сотиків.

Редакція і адміністрація

у Львові ул. Кампаняна ч. 13 (партер).

Видає Микола Ганкевич. Одвічає за редакцію Семен Вітик.

СКОРО ПОЧНЕ ВИХОДИТИ

В ПЕТЕРБУРЗІ

„ГОЛОС РОБІТНИКА“

українська

ЧАСОВИСЬ ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЧНА І ЛІТЕРАТУРНА.

ВИХОДИТИМЕ РАЗ НА ТИЖДЕНЬ,

форматом тижневих журналів по 8—12 сторінок,

„Голос Робітника“ завданням своїм поставляє служити інтересам Українських робітничих мас.

ЦІНА ТИЖНЕВИКА: в Росії на рік—3 кар.; на пів року—4 кар. 80 коп.; на місяць—35 коп.; окремі числа по 10 коп.; за кордон—на рік—5 карб.; на півроку—2 кар. 80 коп.; окремі числа по 12 коп.

Книгарням за передплату на рік призначається 5% за продаж окремих №№—25%, за кордоном—30%.

Листи і гроші просимо засилати по такій адресі: Петербург, редакція жур. „Голос Робітника“ Елатеринівській вулиці, д. 52 кв. 60.

Просимо всіх, що співчують завданням нашої тижневика, надсилати до редакції звістки і дописи про діяльність устатих товариств і організацій, переважно робітничих і селянських, земств, городських управ і дум, та взагалі сповіщати про усякі новини біжучого життя.

Редактор-видавець П. Понятенко.

